

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Jiří Žůrek
Tuchotická 1815
190 16 Praha 9, Újezd nad Lesy

**Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné
obraný a krajní nouze**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce: 15. 9. 2008

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Praze dne .....

.....

Děkuji JUDr. Rudolfovi Vokounovi, CSc., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mně v průběhu zpracování diplomové práce poskytl.

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD	4
I. VYMEZENÍ OKOLNOSTÍ VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST	5
II. NUTNÁ OBRANA	8
II. 1. Podmínky vzniku situace nutné obrany	12
II. 1. 1. Existence útoku člověka	13
II. 1. 2. Přímý hrozící a trvajícím útok	17
II. 1. 3. Ohrožení zájmu chráněným zákonem	22
II. 2. Výklad přiměřenosti nutné obrany	23
II. 3. Vymezení pojmu překročení mezí nutné obrany	27
II. 3. 1. Právní kvalifikace překročení mezí nutné obrany	29
II. 3. 2. Právní důsledky překročení mezí nutné obrany	30
II. 4. Putativní nutná obrana	32
II. 5. Nutná obrana v připravovaném novém trestním zákoníku	34
II. 6. Právní úprava nutné obrany ve Švédském království	37
III. KRAJNÍ NOUZE	39
III. 1. Podmínky a meze jednání v krajní nouzi	41
III. 1. 1. Nebezpečí	41
III. 1. 2. Požadavek subsidiarity	42
III. 1. 3. Požadavek proporcionality	43
III. 2. Vymezení pojmu překročení mezí krajní nouze	45
III. 2. 1. Právní kvalifikace překročení mezí krajní nouze	47
III. 2. 2. Právní důsledky překročení mezí krajní nouze	48
III. 3. Putativní krajní nouze	51
III. 4. Krajní nouze v připravovaném novém trestním zákoníku	52
III. 5. Krajní nouze v Ruské federaci	53
IV. SPOLEČNÉ ZNAKY, ROZDÍLNOSTI A PROVNÁNÍ SOUČASNÉ ÚPRAVY S ÚPRAVOU DE LEGE FERENDA	54
SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY	56
RESUME	58

ÚVOD

Pro vypracování diplomové práce jsem si zvolil téma „Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze“.

Diplomovou práci v oblasti trestního práva jsem si vybral z důvodu velice významné a nezastupitelné role trestního práva v lidském životě. Mnohdy se s ním člověk za celý život přímo nesetká, avšak po celou dobu života trestní právo náš život zastřešuje a slouží k ochraně nejzákladnějších právních statků.

Nutná obrana a krajní nouze, jakožto nejdůležitější instituty okolností vylučující protiprávnost jsou důležité prvky trestního práva ve všech právních řádech světa. Vyskytují se v různých modifikacích determinovaných historickým a politickým vývojem jednotlivých zemí.

Téma, resp. problematika okolností vylučující protiprávnost a zvláště problematika nutné obrany a krajní nouze mě zaujala již při prvním seznámení s trestním právem na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Okolnosti vylučující protiprávnost a zejména meze jednání v nutné obraně a krajní nouzi, včetně jejich překročení, jsou široce diskutovaná témata nejen v odborných kruzích, ale i u laické veřejnosti. Každý z nás se může dostat do situace, kdy se bude muset bránit napadení, odrážet útok útočníka či jednat v krajní nouzi a jeho jednání bude následně posuzováno podle stanovených kritérií určujících, zda-li došlo ke splnění podmínek nutné obrany či krajní nouze a od splnění těchto podmínek se bude odvíjet trestní odpovědnost jednatelů.

Cílem této diplomové práce je zhodnocení platné právní úpravy nutné obrany, krajní nouze a podmínek, za jakých lze tato jednání uskutečnit a zhodnocení důsledků překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Nastiňuji výhled právní úpravy těchto institutů *de lege ferenda* v připravovaném trestním zákoníku. Pojednávám také o nutné obraně ve Švédském království a o krajní nouzi v Ruské federaci. Ve své práci vycházím také ze soudních rozhodnutí věnující se jednotlivým právním aspektům nutné obrany a krajní nouze.

Tato práce vychází z právního stavu ke dni 15.9.2008.

I. VYMEZENÍ OKOLNOSTÍ VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST

Účelem trestního práva je postihovat nejzávažnější protiprávní činy proti zájmům společnosti, ústavnímu zřízení České republiky a oprávněným zájmům fyzických a právnických osob. Takto obecně je vyjádřen účel trestního práva hmotného v platném trestním zákoníku.¹ Funkce trestního práva je ochranná, regulativní, preventivní a represivní.² Trestní právo chrání právní statky a vymezuje podmínky trestní odpovědnosti. Listina Základních práv a svobod³ vnesla do právního řádu České republiky zásadní zásady právního státu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, z nichž vyplývá, že pouze zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, případně jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

Platný trestní zákoník definuje trestný čin jako čin pro společnost nebezpečný, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Jedná se tedy o spojení materiálního a formálního prvku a pokud jeden z těchto prvků chybí, nejde o trestný čin.

Materiální stránku trestného činu představuje nebezpečnost činu pro společnost.

U dospělých pachatelů musí být nebezpečnost činu pro společnost vyšší než nepatrná a u mladistvých vyšší než malá.

Formální stránka trestného činu je tvořena znaky uvedenými v trestním zákoně. Zahrnuje dva odlišné typy znaků:

- obecné - společné všem trestným činům: požadovaný věk a přičetnost u pachatele, u mladistvých pachatelů vedle toho dále rozumovou a mravní vyspělost,
- typové - dle nichž se trestné činy od sebe navzájem odlišují, tj. ty, které jsou uvedeny v příslušné skutkové podstatě trestného činu a vedle toho dále protiprávnost (tedy podmínka, že nenastala žádná z okolností vylučujících protiprávnost).

Trestní právo jakožto prostředek *ultima ratio* postihuje nejzávažnější protiprávní činy. Musí zohledňovat i takové jednání, které má navenek znaky trestného činu, avšak vzhledem k podmínkám a účelu tohoto jednání, není možné zakládat trestní odpovědnost jednajícího. Jde o jednání za takových okolností, jež jednajícího

---

¹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 1. vydání, Linde Praha, a. s., Praha 2005, s. 21 a násl.

³ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.

ospravedlňují, jelikož schází protiprávnost jednání i nebezpečnost činu pro společnost a bylo by společensky škodlivé tato jednání trestat.

Z těchto důvodů se vymezují tzv. okolnosti vylučující protiprávnost, tedy případy, kdy se za splnění zákonných podmínek jednající nedopustí trestného činu již od samého počátku.

Okolnost, že pachatel jedná za okolnosti vylučující protiprávnost, má tedy za následek, že není naplněna skutková podstata trestného činu a nejedná se o trestný čin od ex tunc.

Okolnosti vylučující protiprávnost je nutné rozlišovat od důvodů zániku trestnosti. V prvním případě nejde o trestný čin od počátku, jelikož čin spáchaný za okolnosti vylučující protiprávnost nenaplnuje skutkovou podstatu trestného činu, protože chybí znak skutkové podstaty - protiprávnost, která se dovozuje z právního řádu jako celku. Ve druhém případě, důvodů zániku trestnosti, jednání naplňuje všechny znaky trestného činu, trestnost však dodatečně zanikla ze zákonem daných důvodů či smrtí pachatele.

Česká republika je vázána vyhlášenými mezinárodními smlouvami, k jejichž ratifikaci dal souhlas parlament. Z mezinárodního hlediska je úprava okolností vylučujících protiprávnost upravena v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, jenž v čl. 2 stanovuje jednání, při němž zbavení života člověka není v rozporu s ustanovením o právu na život a zákazem úmyslného zbavení života.⁴ Tato ustanovení mají podle čl. 10 Ústavy⁵ přednost před zákonem.

V ústavní rovině je o okolnostech vylučujících protiprávnost pojednáno v Listině základních práv a svobod v ustanovení článku 6, který stanoví právo každého na život, ochranu lidského života již před narozením a také zákaz zbavení života člověka.

---

⁴ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod: čl. 2 - *Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není více než zcela nezbytné, při:*

- obraně každé osoby proti nezákonnému násilí,
- provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené,
- zákonné uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.

⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné. Listina konkrétní okolnosti vylučující protiprávnost nevyjmenovává, ponechává úpravu jednotlivým zákonům. Některé okolnosti vylučující protiprávnost jsou explicitně stanoveny v trestním zákoníku. Cílem tohoto ustanovení je ochrana jednotlivce před jakýmkoli svévolným zbavením života, působí erga omnes.⁶

Teorie i praxe rozlišuje několik druhů okolností vylučujících protiprávnost. Jsou jimi krajní nouze, nutná obrana, oprávněné použití zbraně, svolení poškozeného, výkon práv a povinností a přípustné riziko.

Platný trestní zákoník pojem okolnosti vylučující protiprávnost nijak nedefinuje ani tento pojem výslovně neuvádí. Z výše uvedených okolností vylučujících protiprávnost trestní zákoník výslovně pojednává o nutné obraně (§13), krajní nouzi (§14) a oprávněném použití zbraně (§15). Použití ostatních výslovně neuvedených okolností vylučujících protiprávnost je přípustné, jelikož analogie ve prospěch pachatele při omezování podmínek trestnosti je v trestním právu hmotném dovolena, tudíž při úvaze o trestní odpovědnosti pachatele se nelze omezovat pouze na zákonem výslovně uvedené okolnosti vylučující protiprávnost.

De lege ferenda se počítá s úpravou, kromě krajní nouze, nutné obrany a oprávněného použití zbraně také s úpravou svolení poškozeného a přípustným rizikem.⁷

V další části diplomové práce nejdříve pojednávám o nejvíce frekventované okolnosti vylučující protiprávnost - nutné obraně, podmínkách a mezích jednání a důsledcích překročení mezí nutné obrany a následně pojednám o krajní nouzi a na závěr shrnuji společné rysy a rozdílnosti těchto institutů.

---

⁶ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2.díl, Práva a svobody, 2. Vydání, Linde Praha, a.s., Praha 2002, s. 68

⁷ Vládní návrh trestního zákona, trestní zákoník, Sněmovní tisk 410/0, část č. 1/9, § 28 - § 32

II. NUTNÁ OBRANA

Boj s trestnou činností se realizuje především pomocí donucovacích a represivních opatření ze strany státu. V některých případech, kdy není možné ze strany státu zakročit proti trestné činnosti, je dovoleno jednotlivým občanům, aby chybějící státní zásah nahradili. Jedná se tedy o výjimku z monopolu "násilí", který si stát drží. Takovýto zásah je společensky prospěšný. Také obava útočnicka z obrany a možné újmy působí na jeho vědomí při rozmyšlení o spáchání trestné činnosti. Pokud se i přesto útočník rozhodne trestnou činnost uskutečnit, nutná obrana brání dokonání započaté, někdy i zamýšlené trestné činnosti.

Právo nutné obrany se zakládá dvou důvodech. Prvním je přirozené právo na sebeobranu a druhým důvodem je zájem na prosazování právního řádu, jestliže pomoc příslušných orgánů státu v daný moment není k dispozici.

Historie nutné obrany na území České republiky (Československa)

Svépomocné prostředky odpovídající ustanovením nutné obrany existovaly již ve středověku a nahrazovaly nedostatek ochrany teprve vznikající státní moci. S upevňováním státní moci a s ní i poskytovanou ochranou před protiprávním jednáním byly postupně stanoveny právní podmínky, za nichž bylo možné obranné jednání uskutečnit.

I po vzniku Československa zůstala nutná obrana součástí našeho trestního práva. Na území nově vzniklého státu zůstal v účinnosti zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích (z. č. 117/1852 ř. z., s ohledem na z. č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého ze dne 28. 10. 1918, recepční zákon), který v části o zločinech uváděl důvody vylučující zlý úmysl, mezi něž patřily i skutečnosti, že skutek se stal z neodolatelného donucení⁸ nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany. Avšak podmínkou spravedlivé nutné obrany bylo jednání, ze kterého z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností šlo usoudit, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných protiprávní útok na život, na svobodu, na jmění a nebo pokud došlo k vykročení z mezí takové obrany z důvodu poděšení, strachu či leknutí.

---

⁸ K výkladu pojmu „neodolatelné donucení“: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19.2.1921, sp. zn. Kr I 601/20

Následující, poválečný, trestní zákon č. 86/1950 Sb. stanovil, že nutná obrana musela být přiměřená útoku. V roce 1961 byl přijat zatím platný trestní zákon č. 140/1961 Sb., který stanovil, že nutná obrana nesměla být zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Jednalo se tedy formulaci, která byla benevolentnější oproti předchozímu trestnímu zákonu. Stávající úprava nutné obrany má původ v zákoně č. 290/1993 Sb., novelizující trestní zákon. Tato novela uvolnila meze jednání v nutné obraně ještě více. Slovo „zřejmě“ bylo nahrazeno pojmem „zcela zjevně“ a slova „povaze a nebezpečnosti“ nahrazena slovem „způsobu“. Od účinnosti této novely, nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Právě s ohledem na tuto změnu je třeba posuzovat judikáty publikované před přijetím této novely trestního zákona.

Vývoj nutné obrany na našem území dokládá, že nutná obrana je více než jiné instituty indikátorem základních politických názorů jednotlivých historických epoch. Právě v měřítku zajištění práva na obranu vlastních statků se ukazuje pozice právního řádu mezi individualismem a sociálním pojetím tohoto práva i mezi liberalismem a totalitou.⁹

Podstatou nutné obrany je odvrácení nebezpečí, které vzniká útokem směřujícím proti zájmu chráněnému trestním zákonem, a to činem, jenž by jinak byl trestným činem, namířeným proti útočníkovi.¹⁰ Zájmy chráněné trestním zákonem jsou především zájmy uvedené v § 1 trestního zákona. Nutná obrana je však přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i například zájem na ochraně majetku.¹¹ Podmínkou nutné obrany je totiž útok znamenající ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, které je vyvoláno protiprávním jednáním. Nezáleží přitom na povaze zájmů, které jsou ohroženy, neboť předmětem ochrany je jakýkoliv zájem chráněný trestním zákonem, tedy nejen zájem na ochraně života a zdraví, ale i zájem na ochraně majetku.

Institut nutné obrany zajišťuje beztrestnost obránci, který odvrací hrozící nebo trvající útok, bez ohledu, zda-li směřuje na jeho osobu či jiný zájem chráněný trestním zákonem. Proto tedy v zákonech prakticky všech států jsou zakotveny ustanovení o obranné činnosti občanů. Jednání si zachovává svojí prospěšnost pouze za podmínky,

---

⁹ Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno: Nakl. Masarykovy Univerzity, 1999, s. 13

¹⁰ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, 5. Vydání, C. H. Beck, 2003, s. 112

¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Praze ze dne 28.2.1983, sp. zn. 11 Tz 5/83

že je prováděno za podmínek a v mezích stanových zákonem a pokud jsou tyto meze překročeny, stává se toto jednání společensky nepřijatelné. O důsledcích překročení mezí nutné obrany pojednávám v další části práce.

Zájmy, které nechrání trestní zákon, nemohou být zároveň ani chráněny trestním zákonem ve smyslu beztrestnosti. Při nutné obraně jsou zájmy útočníka (život, zdraví, majetek) obětovány ve prospěch zájmů napadených útokem, avšak i v těchto případech jsou zájmy útočníka chráněny ustanovením o přiměřenosti nutné obrany, která nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Situace nutné obrany není důvodem, aby útočník pozbyl všechna svá práva.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR II/1965 Sb. rozh. tr. je stav nutné obrany důvodem vylučujícím nebezpečnost činu pro společnost i jeho protiprávnost, tudíž čin provedený v nutné obraně není trestným činem a obránce nemůže být postižen ani jinou sankcí.

V této souvislosti je důležitá též úprava odpovědnostních vztahů za způsobenou škodu při jednání v nutné obraně. Občanský zákoník upravuje zproštění odpovědnosti za škodu při jednání v nutné obraně v § 418 odst. 2¹², toto ustanovení však odpovídá právní úpravě nutné obrany před novelizací ustanovení o nutné obraně v trestním zákoně a toto ustanovení nereaguje ani na ustanovení o nutné obraně v přestupkovém zákoně. Tento vzájemný nesoulad úprav institutu nutné obrany, zejména mezi občanským a trestním zákoníkem, může navodit neřešitelnou situaci, kdy by obrana osoby byla v rámci trestního řízení posouzena jako nutná obrana podle trestního zákona, avšak překročila by meze nutné obrany stanovené v občanském zákoníku. Úpravy nutné obrany v jednotlivých zákonech tedy nerespektují zásadu, že jednání v nutné obraně vylučuje nejen trestnost ale i protiprávnost vůbec.

Je nutné, aby zákonodárci tento nesoulad mezi těmito úpravami odstranili.

V připravovaném občanském zákoníku je institut nutné obrany definován mnohem podrobněji oproti stávající úpravě a v rámci legislativního procesu je naděje na

---

¹² Občanský zákoník, § 418 odst. 2 - *Rovněž neodpovídá za škodu, kdo jí způsobil v nutné obraně proti hrozícímu nebo trvajícím útokem. O nutnou obranu nejde, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.*

vytvoření souladu mezi úpravou v trestním a občanském zákoníku pokud se jedná o jednání v nutné obraně a odpovědnostních vztahů z takového jednání vyplývajících.¹³

Pojednání o vztahu nutné obrany v trestním a občanském právu lze nalézt například v článku publikovaném v Právních rozhledech.¹⁴

K nutné obraně je oprávněn kdokoli, tedy i osoba, která není přímo útokem ohrožena.¹⁵ Nutnou obranou lze hájit zájmy vlastní, ale i zájmy jiného, potom se jedná o tzv. pomoc v nutné obraně. Takovéto jednání je přípustné a žádoucí, neboť vyplývá z morálního poměru člověka k člověku. O nutnou obranu jde i tehdy, jestliže osoba činem jinak trestným odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok, který je namířen proti tělesné integritě jiné osoby.¹⁶ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu - 7 Tz 67/69 - o nutnou obranu půjde také tehdy, jestliže tato pomáhající osoba odvrací činem jinak trestným útok na tělesnou integritu přímo jí hrozící proto, že se snažila odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné.

Nutnou obranu může provést i osoba pro nedostatek věku trestně neodpovědná. Takováto osoba nemůže spáchat trestný čin, avšak pokud by nebyly splněny podmínky nutné obrany, lze uvažovat o uložení opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.¹⁷

Je nutné také zmínit, že nutná obrana je právo, nikoli povinnost osoby, která je napadena. Záleží na posouzení obránce, na jeho síle, připravenosti a možnostech, zda-li se bude bránit či nikoli.

Podmínkou ustanovení § 13 tr. zák. o nutné obraně, není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak. Na rozdíl od krajní nouze se tedy nevyžaduje tzv. subsidiarita jednání.

---

¹³ Návrh nového občanského zákoníku, § 2635 - *Kdo způsobí újmu útočnickovi v nutné obraně při odvracení bezprostředně hrozícího nebo trvajícím protiprávního útoku od sebe nebo od jiného, není povinen k náhradě. To neplatí, jeli zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná a obrana je zcela nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočnicka způsobené odvracením útoku.*

¹⁴ Králík M.: Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu, 1/2000 Právní rozhledy

¹⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10.1.1984, sp. zn. Tpj 59/83

¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SR ze dne 28.7. 1978, sp. zn. 4 Tz 40/78

¹⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Obránce není povinen ustupovat před neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem – rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 19. 12. 1994, sp. zn. 7 To 202/1994.

Určité osoby z pozice svého postavení, kterým byla uložena zvláštní povinnost určité zájmy chránit, jsou povinny jednat v nutné obraně. Jejich jednání se řídí zvláštními zákony, které toto jednání ukládají a podrobně upravují.

Proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná. Lze se bránit jak konáním, tak i nekonáním (například neodvoláním psa, který přispěchal svému pánovi na pomoc). Jednání útočnicka, namířené proti osobě, která jedná v nutné obraně, je třeba považovat za pokračování útoku bez ohledu na to, či útok byl od začátku namířený vůči osobě, která jedná v nutné obraně anebo vůči jiné osobě. Osoba, která jedná v nutné obraně je proto oprávněna překonat i tento pokračující útok způsobem, který není zcela zjevně nepřiměřený způsobu útoku.

Platný trestní zákoník definuje nutnou obranu takto:

§13

Nutná obrana

„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“

Ze systematiky uspořádání nutné obrany a krajní nouze v trestním zákoně lze vypožorovat jistou nesystematičnost, jelikož ustanovení o nutné obraně předchází ustanovení o krajní nouzi. Nutná obrana je privilegovaným případem krajní nouze. Privilegované podmínky nutné obrany vyplývají z toho, že nutná obrana postihuje útočnicka, tedy toho, kdo nebezpečí úmyslně vyvolal. Vzhledem k jejich vzájemnému vztahu by tedy nutná obrana měla následovat až za ustanovením o krajní nouzi.

Návrh nového trestního zákoníku již tuto nesystematičnost napravuje, když na prvním místě okolností vylučujících protiprávnost pojednává o krajní nouzi a až posléze následuje úprava nutné obrany a dalších okolností vylučujících protiprávnost.

II. 1. Podmínky vzniku situace nutné obrany

K uplatnění práva nutné obrany je třeba, aby byly splněny stanovené podmínky. Přesné vymezení podmínek nutné obrany je v souladu se zásadou zákonnosti a posiluje právní jistotu občanů. Také jsou zárukou, že nebudou pod rouškou nutné obrany páčány trestné činy.

Vymezení podmínek nutné obrany je důležité vzhledem k tomu, že podle našeho trestního zákona (§ 33 písm. f/ tr. zák.) jde o vybočení z mezí nutné obrany tehdy, jestliže zde byly některé podmínky splněny, tedy nastal stav nutné obraně blízký, avšak nebyly naplněny podmínky ve všech směrech.

Za podmínky vzniku situace nutné obrany lze považovat:

1. Existenci útoku člověka
2. Přímou hrozící a trvajícím útok
3. Útok směřující proti některému ze zájmů chráněných trestním zákonem

Další podmínkou, aby jednání bylo kvalifikováno jako jednání v nutné obraně je, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Tato podmínka se vztahuje na již uskutečňované jednání v situaci nutné obrany a neváže se k podmínkám vzniku situace, kdy lze nutnou obranu použít. Tyto dvě skupiny podmínek je třeba rozlišovat, jelikož první určuje, za jaké situace lze jednat v rámci nutné obrany, dává předpoklad situace, za níž lze nutnou obranu užít a druhá, podmínka přiměřenosti, určuje hranice tohoto obranného jednání. Jestliže by nebyla naplněna první skupina podmínek situace nutné obrany, nešlo by uplatnit obranné jednání ve smyslu nutné obrany.

II. 1. 1. Existence útoku člověka

Útokem je jednání člověka, a to zpravidla konání nebo i opomenutí, které je úmyslné, protiprávní a nebezpečné určitou měrou pro společnost.¹⁸

---

¹⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: op. cit., s. 113

Útokem ve smyslu nutné obrany může být pouze lidské jednání, tedy projev vůle člověka ve vnějším světě. Z tohoto důvodu nemohou být útokem pouhé tělesné reflexy, pohyby ve stavu bezvědomí nebo například jednání uskutečněné ve stavu náměšičnosti.

Útokem může být pouze jednání fyzické osoby, která svým konáním nebo opomenutím naplnila všechny znaky požadované obligatorně od útoku, tzn. mj. také společenskou nebezpečnost a protiprávnost. Pojem útočnicka bývá většinou totožný s pojmem pachatel trestného činu.¹⁹

Útočником nemůže být nikdy neživá věc. Pokud jde o útok zvířete, tak samotné zvíře nemůže být útočником ve smyslu § 13 trestního zákona, neboť v právním smyslu je pouhou věcí a nikoliv fyzickou osobou. Z toho vyplývá, že obrana před zvířetem, které nemá vlastníka, resp. před zvířetem, které neútočí v důsledku protiprávního jednání nějaké osoby, nemůže být považována za nutnou obranu podle § 13 trestního zákona, neboť schází útočník. Uplatnilo by se zde ustanovení o krajní nouzi.²⁰ Jiná situace nastává v případě útoku poštvaného zvířete člověkem, kdy se zvíře stává nástrojem útoku svého majitele. Škoda způsobená na zvířeti je současně škodou způsobenou vlastníkovu zvířete, který takový útok vyvolal a šlo by o jednání v nutné obraně. Pokud zvíře poštvě osoba, která není vlastníkem zvířete, názory zda-li je jednání proti takovému útoku nutnou obranou či nikoli se různí. Například Domachin se domnívá, že pokud zvíře nepoštvě jeho vlastník, jde o krajní nouzi.²¹ Vede ho k tomu nejspíše fakt, že škoda se v tomto případě způsobuje osobě odlišné od osoby útočnicka. To však není zcela správné, jelikož škoda se způsobuje útočnickovi, neboť ten bude odpovídat vlastníku zvířete za škodu na něm způsobenou. Nelze také rozlišovat případ nutné obrany a krajní nouze podle vlastnictví použitého nástroje k provedení útoku. Je tedy namístě posuzovat takovéto útoky jako nutnou obranu.

Jako útočník nepřichází v úvahu ani právnická osoba, poněvadž právnická osoba nemůže jednat ve smyslu útoku podle ustanovení § 13 trestního zákona. Naproti tomu lze užít nutnou obranu proti konkrétním fyzickým osobám, které tvoří orgány právnických osob nebo jsou jejich zaměstnanci a při zastupování takových právnických osob se dopustí protiprávního útoku.

---

¹⁹ Císařová D., Čížková J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací AUC 1/1986, s. 29

²⁰ Kuchta, J., op. cit., s 78

²¹ Domachin, S. A.: Krajňaja neobchodimost' po sovetkomu ugolovnomu pravu. Gosjurizdat, 1995, s. 22-23

Útok může být vykonán jak konáním, tak i opomenutím. Vychází se tedy z toho, že konání a opomenutí, jako dvě formy jednání jsou si postaveny naroveň. Shoda panuje v tom, že opomenutí může způsobit stejně závažnou újmu jako konání.

Otázkou zůstává, zda-li lze uplatnit nutnou obranu proti všem druhům opomenutí. Je vždy tedy třeba zhodnotit, zda-li i opomenutí je útokem podle § 13 trestního zákona. Za útok lze považovat pouze jednání, která vytvářejí nově vzniklá ohrožení chráněných zájmů nebo představují zvýšení již existujících ohrožení či rizik. V těchto případech lze uskutečnit nutnou obranu i v případě opomenutí. Je nutné zmínit, že o opomenutí jako útok se může jednat pouze tehdy, když změna stavu k horšímu v dispoziční sféře ohroženého pramení ze sféry toho, kdo má povinnost jednat. Nutnou obranu tedy nelze uskutečnit proti osobě, od které neplyne nebezpečí, i když by tato osoba toto nebezpečí odvrátit mohla.

Útok musí být nedovolený, objektivně protiprávní. Oprávněné jednání nemůže být nikdy posouzeno jako útok. Jednání vykazující pouze nepatrný stupeň nebezpečnosti pro společnost nemohou být trestnými činy, při splnění zákonných podmínek by je šlo posoudit jako přestupky. Dovolené jednání není útokem a nelze mu čelit jednáním v nutné obraně.

Obrana směřuje vždy proti útočníkovi. V případě útoku více osob, je nutná aktivní činnost každého z útočníků.²² V takovém případě je možné jednat v nutné obraně proti každému útočníkovi, nejen hlavnímu z nich. Útočníkem není pouze osoba, jež primárně provádí jednání spadající pod pojem útoku, ale i osoba, která se na jeho přípravě i realizaci podílí, to vše za podmínek stanovených zákonem.

Jestliže dvě osoby navzájem útočí na svou integritu, nelze považovat takové jednání za nutnou obranu, protože obě osoby jsou útočníky. Jestliže útok střídá obranu v rychlém sledu, může jednání těchto osob naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví, pokud je těchto osob více může jít trestný čin rvačky. Rozdíl mezi rvačkou a nutnou obranou spočívá tedy v tom, že nutná obrana předpokládá rozdělení osob na dvě strany, přičemž jedna se brání a druhá útočí. Mnohdy je nesnadné rozlišit obranu od vzájemného napadení. Důležité pro rozlišení těchto stran je časové hledisko, tam kde tento způsob určení selže, lze užít i pomocných kritérií jako je pohnutka jednání, motiv. K tomu například Dolenský:

---

²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30.12.1955, sp. zn. 1 Tz 349/55

„Obránce se nemusí omezit na obranu pasivní, ale může se bránit aktivně, podle způsobu činnosti se to tedy nepozná. Druhá okolnost záleží v tom, že obrana je přípustná už proti hrozícímu útoku, čili právo připouští preventivní obranu proti hrozícímu útoku, podle toho, kdo zasadí první úder, se to tedy také nepozná. Je také možné, že obě akce jsou současné. Nicméně jako hlavní zásada platí časové hledisko, t. j. kdo dříve začal. O postavení útočníka rozhoduje začátek střetnutí, nikoli jeho průběh, tím méně jeho výsledek.“²³

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR – 6 TZ 30/82 - musí v každém případě iniciativa, jenž vede k vzájemnému napadnutí vzejít pouze ze strany útočníka. Tato iniciativa právě určuje, která strana je útočníkem a která obráncem.

Nejde o nutnou obranu, když obviněný a poškozený se vzájemně vyzývají ke rvačce. Například ve věci - 2 Z 38/82 - okresního soudu v Bruntále vyšel obviněný s poškozeným k vzájemnému "vyřízení účtů" z restaurace ven, načež poškozený udeřil obviněného jako první a ten mu údery oplatil. V takových případech není rozhodné, kdo zasadí první ránu, protože iniciativa k vzájemnému napadání vychází jak od obviněného, tak i od poškozeného. Jde tedy o oplacení útoku útokem, nikoliv o jeho odvracení obranou.²⁴

V průběhu vzájemného napadení může nastat situace, kdy se jeden z útočníků dostane do pozice obránce jednajícího v nutné obraně. Lze zmínit „nadčasové“ rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 09. 1927, sp. zn. Zm I 437/27, který konstatuje: „I za rvačky mohou nastati situace, opravňující tu neb onu súčasťnou stranu k obranným jednáním.“

To je například situace, kdy jeden z útočníků vybočí z rámce používaných technik a nástrojů při vzájemné potyčce²⁵ (exces intenzivní), či se jeden z účastníků rozhodne již v napadání nepokračovat, avšak druhý útočník v jednání pokračuje (exces

---

²³ Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany, Sborník prací z trestního práva. Praha: Nakl. Academia, 1969, s. 29

²⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 10.01.1983, sp. zn. Tpj 59/83

²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.05.1999, sp. zn. 8 Tz 68/99 - Pokud vzájemný konflikt mezi dvěma osobami probíhá tak, že má z hlediska forem a intenzity používaného násilí určitý rámec, který jeden z účastníků podstatně překročí tím, že do probíhajícího konfliktu vnese podstatně jinou formu či intenzitu násilí, čímž zcela změní razanci svého útoku a začne bezprostředně ohrožovat chráněný zájem, který v dosavadním průběhu konfliktu nebyl ohrožen, není důvodu vylučovat nutnou obranu druhého účastníka ve smyslu § 13 tr. zák. proti tomuto dílčímu útoku.

extenzivní). Odpovědnost za to, co bylo vykonáno než jednání přešlo na nutnou obranu, zůstává nedotčena.

II. 1. 2. Přímý hrozící a trvajících útok

Další podmínkou nutné obrany je přímý hrozící či trvajících útok. Pokud by tato podmínka nebyla splněna, nebyla by nutná obrana přípustná. Na to, zda útok hrozí, je nutné usuzovat z okolností případu. V rámci prosazování zásady ochrany individuálních zájmů, je třeba stanovení časových hranic protiprávního útoku, kdy je plně odůvodněna nutná obrana, tedy okamžik kdy se již skutečně realizuje boj o prosazení práva. Tyto časové hranice přípustnosti nutné obrany jsou historicky konstantní a za historii nutné obrany se měnily jen sporadicky a nyní skoro ve všech právních řádech je určení časových hranic nutné obrany totožné.

Za rozhodující je považován okamžik, kdy se z útoku stane útok přímý hrozící a na druhé straně okamžik, kdy již obrana nemůže odvrátit škodlivý následek. Právě v tomto časovém intervalu je zásadně nutná obrana povolena. Pokud by osoba neprovedla obranu v tomto časovém intervalu, dopustila by se excesu extenzivního. O tomto pojednám v další části práce.

Nutnou obranu lze provést pouze v případě přímého hrozícího či trvajících útoku. Přímý hrozící útok vytváří bezprostřední nebezpečí pro právem chráněný zájem. Za této situace může obránce uskutečnit obranné opatření, jelikož další vyčkávání by ho mohlo vůči útočníkovi znevýhodnit. Hranice mezi hrozícím a přímým hrozícím útokem nemůže být vedena jednotně pro všechny případy, vždy je nutné usuzovat z konkrétních událostí. Přímý hrozící útok je útok, který bude bezprostředně a bez prodlení následovat za hrozbou, přičemž útok ještě nemusel být započat. Například by se jednalo o situaci, kdy útočník neřekne, že chce osobu zabít, ale vyplývá to z jeho jednání, např. namíření zbraně na danou osobu.

Při určení zda-li hrozící útok přešel do fáze přímého hrozícího útoku je možno částečně vycházet z nauky o vývojových stádiích trestného činu. Počátek nutné obrany bude přibližně shodný s okamžikem, kdy útok přešel do fáze pokusu, neboť ten je jednáním bezprostředně směřujícím k porušení chráněných zájmů. Samotné prohlášení útočníka ještě nemusí znamenat, že se jedná o přímý hrozící útok, většinou tomu tak

není. Vývojová fáze trestného činu se však neomezuje pouze na pokus a dokonání, ale těmto fázím přechází u některých trestných činů příprava. Také u přípravy nelze většinou hovořit o přímo hrozícím útoku, neboť příprava představuje vzdálené porušení chráněných zájmů. Avšak někdy může být přímo reálnou hrozbou už jen to, že se k takovému útoku útočník připravuje. I zde je rozhodné, aby jednání, které představuje útok na zájem chráněný zákonem přišlo bezprostředně, v nejbližším okamžiku. Pokud jednání útočníka je rozloženo do více časových intervalů, např. útočník si teprve obstarává zbraň v obchodě, prozkoumává terén obhlídkou, nelze toto jednání ještě považovat za přímo hrozící útok a použít proti němu nutnou obranu.

Možnost realizovat nutnou obranu trvá do okamžiku ukončení situace nutné obrany. Tento okamžik podle teorie a praxe nastává dokončením trestného činu, nikoli dokonáním útoku. Praktické to bude v případech kdy u předčasně dokonáných trestných činů, jako je například trestný čin loupeže, kdy bude možno zakročit vůči pachateli i poté co pachatel odnáší uloupenou věc do bezpečí a moc nad ní si dosud nezajistil.

Útok již pominul, jestliže byl úspěšně odvrácen a útočník nemůže dosáhnout cíle, a proto rezignoval a nepokračuje v útoku, či pokud útočník dobrovolně upustí od svého jednání. To však není případ, kdy útočník pouze přestal útočit např., aby nabral sílu na další útok či aby obelstil obránce. Koncový moment nutné obrany spočívá v momentu, kdy pomíjí nebezpečí pro napadené zájmy anebo tyto zájmy jsou již porušeny a nehrozí nebezpečí dalších škod.²⁶ Proti útoku, který je již dokončen, není nutná obrana již přípustná (např. rozhodnutí Krajského soudu v Bratislavě, sp. zn. 6 Tk 445/51).

Jak vyplývá ze stanoviska Nejvyššího soudu - Tpjf 24/85, který se mimo jiné zabýval problematikou posuzování mezi nutné obrany soudy nižší instance, se soudy nižší instance zabývaly ve svém rozhodování především otázkou zda obrana nevybočila z mezí nutné obrany, tedy zda nešlo o obranu, která zřejmě nebyla přiměřená povaze a nebezpečnosti útoku, nebo o obranu, která nebyla s útokem současná. Co se týče požadavku současnosti útoku a obrany, Nejvyšší soud poukázal ve svém stanovisku na případ, ve kterém okresní soud uznal obviněnou vinnou pokusem trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 tr. zák. proto, že po hádce udeřila poškozeného kovovou částí lopaty do hlavy a způsobila mu tak zranění, které si

---

²⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., op. cit., s. 115

vyžádalo léčení a pracovní neschopnost po dobu 10 dní. Bylo však prokázáno, že poškozený předtím na obviněnou zaútočil vidlemi. Před jeho úderem obviněná uskočila a teprve pak jej sama udeřila. Tato obrana obviněné nebyla vybočením z mezí nutné obrany přesto, že úderu vidlemi již zabránila jinak. Obrana je současná s útokem, i když napadení ze strany útočnicka bylo odvráceno, ale stále hrozí bezprostřední nebezpečí, že útočník bude v útoku pokračovat, že útočník bude v útoku pokračovat.

V případě že nepůjde jednoznačně určit časové hranice útoku, kdy je možné realizovat jednání v nutné obraně, bude nutné vycházet ze zásady „in dubio pro reo“. Tak rozhodl například Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 28. 4. 1990, sp. zn. 11 To 27/90, ve kterém konstatoval: „Při užití důvodu vylučujícího protiprávnost podle § 13 tr. zák. o nutné obraně nemůže soud vycházet ze závěru, že útok ze strany poškozeného "velmi pravděpodobně neskončil". Nelze-li tuto otázku provedenými důkazy zjistit zcela bezpečně, je nutno vycházet ze zásady in dubio pro reo a stran skončení či neskončení útoku na zájem chráněný trestním zákonem učinit závěr, že útok v době činu obviněné, která se mu bránila, trval.“ Je zde tímto také vystižena zásada, že riziko musí nést útočník a nikoliv obránce.

V souvislosti s pojmem přímo hrozící či trvající útok je nutno zmínit také otázku různých zabezpečovacích a obranných zařízení, které si občané instalují do domů, bytů, chat, obchodů apod. za účelem ochrany těchto staveb a majetku uvnitř těchto objektů před útočníky. Jejich cíl je jasný – zastavit útočníka a ochránit především umístěný majetek v těchto objektech. Podle povahy těchto zařízení může být útočník omezen na svobodu (různé druhy pastí, propadliště), zraněn (různé druhy samostřílů apod.), či dokonce usmrcen (nejčastěji např. výbušný systém, účinné střelné zbraně). V teorii je vedena diskuze, zda-li umístění těchto zařízení je možné považovat za nutnou obranu či nikoli, zda-li se například nejedná o předčasnou obranu. Lze nalézt názory, které odmítají tato zařízení posuzovat jako nutnou obranu a názory naopak obhajující instalaci těchto zařízení.

Například francouzská právní nauka pokládá pasti proti osobám za nedovolené.²⁷ Podobný názor zastává i Solnař, který napsal: „Je proto pochybné, jak posuzovat instalaci samostřílů a jiných zařízení určených k odražení nejistého ještě

---

²⁷ Levasseur, G., Chavanne, A., Montreuil, J.: Droit pénal général et procédure pénale, 10. Vyd. Paris: Sirey, 1991, s. 66

útočnického útoku budoucího.²⁸ Naopak s obhajobou těchto zabezpečovacích zařízení přichází jeden z nejvýznamnějších představitelů nauky německého trestního práva H. H. Jeschek, jenž říká: „Požadavek současnosti útoku nevylučuje obranu pomocí ostrých psů, samostřelů, pastí, jedovatých nástrah, protože obrana má účinkovat teprve v okamžiku probíhajícího útoku. Avšak s tím spojená rizika jdou k tíži toho, kdo se tímto způsobem brání.“²⁹

Z uvedených názorů lze usoudit, že největší spor vyvolává načasování obrany pomocí těchto zařízení, tedy otázka, zda-li instalace takovýchto zařízení není předčasnou obranou a také otázka možného způsobení újmy osobám které se trestného činu nedopouštějí, avšak je jim způsobena újma, případně je újma způsobena útočnickovi zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Pokud útočník útočí na zájmy chráněné trestním zákonem, je každého právo se proti takovému útoku bránit a útočník si musí být vědom rizika, které nese on, jelikož je to on kdo vyvolává útok. Obránce se přitom nemusí omezovat pouze na přímý kontakt s útočnickem, ale může použít také různá zařízení (tyče, nože a jiné zbraně), která mu mohou pomoci lépe zvládnout útok. V případě že obránce není útoku přítomen, bylo by v rozporu s účelem nutné obrany nebránit se útoku pomocí zabezpečovacích zařízení. Také je možné předejít různým druhům útoků právě těmito zařízeními a tím především ochránit majetek. S tímto se ztotožňuji. Nežle morálně požadovat po obránci, aby svůj majetek, či jiný zájem nechal napospas útočnickovi, pokud nemůže obránce v daném momentu pro svoji nepřítomnost zasáhnout, avšak má možnost odrazit útok právě nějakou efektivní formou zabezpečovacího zařízení. Jednalo by se o popření smyslu nutné obrany, pokud by taková obranná zařízení byla zákonem zakázána. Je však nutné zachovat požadavek, aby i tato zařízení v době jejich užití nepřekračovala meze nutné obrany a nebyla nebezpečná svému okolí v době, kdy není jejich účinnosti třeba. Měla by být tedy konstruována stylem, který zaručí jejich činnost pouze v případě protiprávního útoku na zájem chráněný zákonem, nejčastěji tedy na majetek obránce.

Podle naší právní úpravy nelze obecně vyloučit instalaci zabezpečovacích a obranných zařízení. Pokud však někdo instaluje nelegálně drženou zbraň, výbušninu nebo jed, není jeho trestní odpovědnost vyloučena i přesto, že ji instaluje za účelem

²⁸ Solnař, V.: Trestní právo hmotné. Část obecná, Praha: Nákl. Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947, s. 107

²⁹ Jeschek, H. H.: Lehrbuch des Strafrechts, 2. Vyd. Berlín: Duncker et Humbolt, 1972, s. 255

obránného jednání. Přichází například v úvahu trestný čin nedovoleného ozbrojování podle § 185 trestního zákona.

Jestliže by však taková zbraň působila v době protiprávního útoku v mezích nutné obrany podle § 13 trestního zákona, nelze osobě, která takové obranné zařízení použila, přičítat následek způsobený reakcí tohoto zařízení.³⁰

Pokud zabezpečovací a obranné zařízení reaguje v mezích nutné obrany, nemůže být ten, kdo takové zařízení instaloval postížen. Zařízení bude působit v mezích nutné obrany, jestliže bude reagovat na útok přímo hrozící či trvající na zájem chráněný trestním zákonem a obrana nebude zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Je tedy na každém kdo takováto zařízení instaluje, aby zvážil možné důsledky svého jednání, především možné důsledky aktivity tohoto zařízení v případě útoku a možného vybočení z mezí nutné obrany. Takovéto zařízení by nemělo mít primární cíl zranit či dokonce zabít útočnicka. O vybočení z mezí nutné obrany nepůjde, jestliže zabezpečovací zařízení zranilo či usmrtilo útočnicka, pokud jeho činností byl odvrácen bezprostředně hrozící či trvající útok a obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, i když sám obránce neutrpěl žádné zranění.

Naopak pokud by např. někdo instaloval výbušný systém do opuštěné stavební buňky za účelem zabití případného útočnicka, nejednalo by se o jednání v nutné obraně ale o obranu zcela zjevně nepřiměřenou útoku, šlo by tedy o vybočení z mezí nutné obrany a následoval by trestní postih obránce.³¹

Podobný případ rozhodoval Nejvyšší soud České republiky, který ve svém usnesení konstatoval, že se nejedná o nutnou obranu v případě, kdy obviněný umístil pod podlahu dřevěné kůlny (dostatečně nezabezpečené např. řádně uzamykatelnými dveřmi), která se nacházela na jeho pozemku, nástražný výbušný systém způsobilý přivodit újmu na zdraví, vzhledem k tomu, že v době instalace tohoto zařízení nebyly splněny podmínky situace nutné obrany, jelikož ze strany poškozeného se nejednalo o útok, který bezprostředně hrozil nebo trval, ani nebylo odvráceno nebezpečí přímo (tj. bezprostředně) hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem.³² Jednalo se tedy o překročení mezí nutné obrany zabezpečovacím zařízením.

---

³⁰ Novotný, F.: Právo na sebeobranu, 1. Vyd. Praha: Lexisnexis cz, 2006, s. 56

³¹ Novotný, F.: op. cit., s. 59

³² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007

Při instalaci takovýchto zařízení musí obránce počítat i s různými druhy situací kdy o útok nepůjde, a přesto zařízení se může uvést v činnost, jako například ve výše popsaném usnesení.

Zabezpečovací zařízení tedy musí působit v mezích nutné obrany podle § 13 trestního zákona, což je mnohdy technicky nemožné. I přes možnost excesů těchto zařízení je vhodné tato zařízení tolerovat a nezakazovat, avšak důrazně postihovat jejich exces v rámci obrany, jelikož smysl mají pouze ta zařízení, která jsou aktivní pouze v mezích nutné obrany a nejsou nebezpečná pro své okolí.

II. 1. 3. Ohrožení zájmu chráněným zákonem

Trestní zákoník v § 1 vyjmenovává zájmy, které chrání a v případě útoku na tyto zájmy lze užít nutnou obranu k jeho odvrácení. Patří sem zájmy individuální (život, zdraví, svoboda), ale i zájmy společenské či státní. K přípustnosti nutné obrany se vyžaduje pouze útok na jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem. Pokud porovnáme naši a např. rakouskou právní úpravu okruhů zájmů chráněných trestním zákonem, resp. okruh zájmů, jenž lze chránit jednáním v nutné obraně, dojedeme k závěru, že naše právní úprava je koncipována velmi široce, jelikož dovoluje chránit nutnou obranou jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem uvedeným v § 1 tr. zák., naopak rakouská úprava zužuje výčtem konkrétních okruhů zájmů případy, kdy lze užít nutnou obranu. Lze tak v případě bezprostředně hrozícího útoku na život, zdraví, tělesnou nedotknutelnost, svobodu nebo majetek. Jsou tedy vyloučeny zájmy státu, pokud neslouží bezprostředně ochraně zájmů jednotlivce. Naše úprava nutné obrany dovoluje užít obranné jednání i například v případě útoku na čest či důstojnost občana, a pokud je to prakticky možné, tak lze obranou hájit veškeré zájmy, chráněné všemi jednotlivými ustanovením trestního zákona.

Z výše uvedeného plyne, že zájmy, které tr. zákon nechrání, nemohou být chráněny nutnou obranou podle §13 tr. zák. ve smyslu beztrestnosti této obrany.

II. 2. Výklad přiměřenosti nutné obrany

Přiměřenost nutné obrany ve vztahu k útoku je velice složitým problémem. Teorie ani praxe se neshodne na jednotném názoru jak vykládat ustanovení zákona o přiměřenosti nutné obrany.

Trestní zákon stanoví, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Jde o podmínku jednání v nutné obraně, vztahující se již na uskutečňovanou obranu. Jde o požadavek na obranné jednání obránce, nikoli požadavek vzniku obranné situace jako předešlé podmínky.

Zákon nevyžaduje přímo přiměřenost, ale zakazuje zjevnou nepřiměřenost nutné obrany. Pojmy přiměřenosti a nepřiměřenosti nejsou obsahově totožné, na to jako první upozornila Císařová, a je třeba mít tuto připomínku na paměti při určování přiměřenosti nutné obrany.

Trestní zákon nestanovuje měřítko pro určení přiměřenosti nutné obrany. Při posuzování přiměřenosti je třeba vzít v potaz všechny známé skutečnosti případu, jako jsou intenzita útoku a obrany, přihlédnout ke způsobené škodě a škodě hrozící. Nutno tyto skutečnosti posuzovat komplexně.

Přiměřenost nesmíme zaměňovat s proporcionalitou, která se vyžaduje u krajní nouze. U krajní nouze se zkoumá poměr hrozícího a způsobeného následku, zatímco u nutné jde o poměr mezi obranným jednáním a způsobem útoku (zejména se přihlíží k užitým prostředkům, místu a době útoku, osobě útočnicka a obránce). Je proto možné chránit i méně významné zájmy chráněné zákonem na úkor zájmů významnějších. Obranné jednání však stále nemůže být v hrubém nepoměru se způsobem útoku.

Je nutné vycházet ze zásady, že riziko nese vždy útočník, který nebezpečnou situaci vyvolává a brát v potaz znevýhodněnou pozici, ve které se obránce nachází, jelikož útok je většinou připravené jednání útočnicka. Ustanovení o nutné obraně by se mělo uplatňovat co nejdříve a nejvýrazněji ve prospěch obránce.

Novela ustanovení o přiměřenosti nutné obrany zákonem č. 290/1993 Sb. přinesla změnu kritérií pro posuzování přiměřenosti nutné obrany. V rámci novely bylo slovo „zřejmě“ nahrazeno pojmem „zcela zjevně“. Pojem „zcela zjevně“ je jednoznačně třeba vykládat širěji než pojem „zřejmě“.³³ Došlo k rozšíření možného jednání obránce,

³³ Kratochvíl, V., a kol.: Trestní právo hmotné, Brno: Vyd. MU, 1996, s. 233

a současně k omezení okolností, ke kterým musí obránce při jednání v nutné obraně přihlížet. Tato změna vyjadřuje zvýšený zájem společnosti na aktivní obraně občanů proti trestným činům.

Pojem zcela zjevně znamená to, co je bez hlubšího zkoumání jasné, o čem není pochyb. Podmínky nutné obrany je tedy nutné posuzovat podle toho, jak se jevíly obránci, nikoli však bezvýjimečně. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 02. 1983, sp. zn. 1 To 4/83 - přiměřenost nutné obrany je třeba hodnotit též se zřetelem k subjektivnímu stavu osoby, která odvracela útok, tj. podle toho, jak se čin útočnicka jevil tomu, kdo jej odvracel. Je to tak správné, jelikož většinou bránící se osoba nemá s předstihem dostatečné informace o osobě útočnicka, použitého nástroje k útoku, jedná v tísní bez možnosti přípravy a k tomuto je nutné přihlížet při stanovení přiměřenosti nutné obrany.

Čistě subjektivní koncepce však není přijatelná a celou situaci je nutné zhodnotit komplexně v jejím vývoji v konkrétním čase a na konkrétním místě tak, aby se omezily možnosti přizpůsobení tvrzení obránce o představách, které měl o způsobu útoku. Je nutné postihnout osoby, které jednaly v mylné představě způsobené jejich nedbalým postojem.

Zatímco před novelou ustanovení o nutné obraně se přihlíželo k povaze a nebezpečnosti útoku, novela tento pojem nahradila pojmem „způsob útoku“. Pod pojem způsob útoku lze zahrnout jen poměr intenzity útoku a obrany, nikoli už poměr hrozící a vzniklé škody.³⁴ Pojem způsob útoku zahrnuje intenzitu útoku, použité prostředky, osobu útočnicka i význam napadeného zájmu. Podle použitých prostředků může obránce zhodnotit situaci, osobu útočnicka a hrozící nebezpečí z útoku.

Obrana musí být taková, aby vedla ke spolehlivému odvrácení útoku. Z povahy věci musí být obrana intenzivnější než útok, aby ho mohla odvrátit. Nevylučuje se ani počáteční aktivita obránce, za útočnicka je považována osoba, která projevila iniciativu vedoucí k vzájemnému střetnutí. Je možné se bránit se zbraní i proti neozbrojenému útočnickovi. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 01. 1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97 - v závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele opakovaným použitím střelné zbraně, přičemž dojde

---

³⁴ Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany, Bulletin advokacie, 1994, s. 21-23

k usmrcení útočníka. Přiměřenost nutné obrany nelze posuzovat podle zvoleného prostředku, ale podle způsobu jeho užití. Jestliže by osoba z jednání útočníka měla odůvodněný pocit ohrožení svého života či zdraví, mohla by užít střelné zbraně proti útočníkovi.³⁵

V již zmiňovaném stanovisku Tpjf 24/85 poukázal Nejvyšší soud na problematiku hodnocení přiměřenosti nutné obrany na konkrétním případě. Okresní soud uznal obviněného vinným pokusem trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 221 odst. 1 tr. zák. proto, že po předcházející hádce s poškozeným a oboustranném napadení jej udeřil do tváře tak, že mu způsobil tržnou ránu sliznice horního rtu. Z výsledků provedeného dokazování však bylo zřejmé, že obviněný přistihl poškozeného, jak mu ze zahrady bere ořechy, a požádal jej, aby tohoto počínání zanechal. Poškozený na to reagoval tak, že holí zaútočil na obviněného, povalil jej na zem a bil. Teprve tehdy udeřil obviněný poškozeného do obličeje. Obrana obviněného byla přiměřená útoku poškozeného. Na tom nic nemění skutečnost, že sám obviněný neutrpěl žádné poranění.

Podmínky nutné obrany jsou splněny i v případě, že napadený zamýšlel použít proti útoku jiný, mírnější způsob obrany, než který omylem skutečně použil, pokud ani skutečně použitá obrana není zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Lze předpokládat nepoměr mezi obranou a útokem ve prospěch obrany.³⁶ Obrana bude intenzitě útoku nepřiměřená tehdy, půjde-li o výrazně hrubý nepoměr mezi útokem a obranou.

V teorii a praxi se vede diskuze, zda-li lze užít střelné či jiné účinné zbraně při ochraně majetku a způsobit tak útočníkovi těžkou újmu na zdraví nebo ho dokonce usmrtit. V současnosti, kdy počet útoků na majetek občanů narůstá a v souvislosti s tím i intenzita těchto útoků na občany, je nutné, aby občané mohli chránit nejen sebe, ale i svůj majetek použitím střelné zbraně. Jsem toho názoru, že obránce může použít střelnou zbraň i proti útoku na majetek, avšak nemělo by se tak dít na veřejných prostranstvích za účasti náhodně kolemjdoucích, kde hrozí náhodné zranění či usmrcení člověka, např. kdy by lupič vybíhal s lupem z obchodu na rušné ulici a obránce by po něm začal střílet.

³⁵ Např. Rozhodnutí NS ze dne 28.01.1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97

³⁶ Nývltová I.: Vybrané otázky nutné obrany: doktorandská disertace. Praha: Právnická fakulta UK, 2001, s. 63

Zbraně by se mělo užít jen za účelem zabránění pachateli v útěku, například střelbou na pneumatiky automobilu, v němž pachatel prchá. Pokud by byla obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, jednalo by se o překročení mezí nutné obrany.

I v případě útoku, kdy jsou upřednostňovány zájmy obránce před zájmy útočníka není útočník zbaven všech svých práv a zájmů, které chrání trestní zákon a nelze útočníka bezdůvodně usmrtit. Je tedy na místě postřelit pachatele do nohy, nikoli však mířit cíleně do oblasti životně důležitých orgánů. Pokud by obránce cíleně střílel do prostoru pro život důležitých orgánů, jednalo by se o překročení mezí nutné obrany.

Požadavek nikoli zcela zjevné nepřiměřenosti obrany způsobu útoku je mezi jednání v nutné obraně.³⁷ Jestliže obránce jedná zcela zjevně nepřiměřeně způsobu útoku, překračuje meze nutné obrany a jeho jednání je pro společnost nebezpečné a protiprávní.

---

³⁷ Kuchta, J.: op. cit., s. 165

II. 3. Vymezení pojmu překročení mezi nutné obrany

Aby jednání osoby bylo posouzeno jako nutná obrana, je nutné splnit všechny podmínky nutné obrany, které vyžaduje trestní zákon. Pokud by nebyly vytvořeny podmínky vytvářející stav nutné obrany, nemohlo by ani vzniknout právo jednat v nutné obraně a nepřicházelo by v úvahu ani překročení mezi jednání v nutné obraně. Jestliže je v době jednání stav nutné obraně blízký, tj. nebyly tu dány podmínky nutné obrany v plné míře, mluvíme o vybočení neboli excesu z mezí nutné obrany (§ 33 písm. f/ tr. zák.). Teorie i praxe rozlišuje exces extenzivní a intenzivní. O extenzivní exces jde tehdy, pokud obrana nebyla provedena v době přímo hrozícího či trvajícím útoku. Může jít o předčasnou obranu či o pokračování obrany v době, kdy útok skončil. O intenzivní exces jde tehdy, jestliže obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Literatura rozeznává ještě exces jarý (stenický) – ze zlosti, z pomstychtivosti a exces chabý (astenický) – z leknutí, ze strachu.³⁸

Pro určení překročení mezi nutné obrany je třeba vymezit okruh případů, které lze do kategorie překročení mezi nutné obrany zahrnout. Půjde zřejmě o takové případy, kdy jsou fakticky splněny podmínky vytvářející stav nutné obrany a pouze jednání obránce překračuje míru dovoleného jednání. Jednoznačně je tomu v případě protiprávního útoku. Je tomu však i v případě, kdy útok bezprostředně nehrozí nebo již netrvá? Někteří autoři nezařazují do rámce překročení mezi nutné obrany předčasnou nebo opožděnou obranu. Solnař k dané problematice napsal: „V literatuře se rozlišuje především vykročení co do míry obranného zákroku (exces intenzivní) a co do doby zákroku (exces extenzivní), v prvním případě pachatel užil silnějšího prostředku, než bylo přiměřené povaze a nebezpečnosti útoku, v druhém případě uplatňoval obranu předčasně. Při tom třeba přihlížet k okolnosti, že prodlení v obraně ji může učinit neúčinnou. Opožděné odvracení útoku, kdy již nebezpečí pominulo, nelze patrně posuzovat jako vykročení z mezí nutné obrany, nejde pak již o nutnou obranu, ale o odvetu.“³⁹ Solnař považuje za exces extenzivní pouze předčasnou obranu.

Teorie i praxe si uvědomují odlišné charakteristiky podmínek stavu nutné obrany a jednání v tomto stavu, situaci vzniklou nedodržením kterékoliv z těchto

---

³⁸ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 278

³⁹ Solnař, V.: op. cit., s 108

podmínek pak považují za stav nutné obraně blízký.⁴⁰ Ustanovení trestního zákona v § 33 písm. f/ pokrývá všechny případy nesplnění podmínek nutné obrany s výjimkou reálnosti útoku. Judikatura termínem překročení mezi nutné obrany označuje jak obranu zcela zjevně nepřiměřenou tak i obranu po skončení útoku.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu - 11 To 1/78 - jde o překročení mezi nutné obrany, jestliže se pachatel zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, od něhož již nehrozí nebezpečí. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně ve smyslu § 13 tr. zák.

V daném konkrétním případě byl obžalovaný V. Ch. rozsudkem městského soudu v Praze uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 , 2 tr. zák., protože dne 13.9.1976 v době kolem 18,00 hod. v Praze 9 - Kyjích, Sklenské ulici, po předchozí hádce a vzájemném fyzickém napadání bodl nožem do prsou J. F., čímž způsobil zranění, které mělo krátce nato za následek smrt J. F. Obžalovaný V. Ch. podal proti uvedenému rozsudku odvolání proti výroku o vině i trestu. Obžalovaný V. Ch. v odvolání především namítal, že jeho jednání od samého počátku konfliktu až do jeho skončení nepřekročilo meze nutné obrany. V tomto případě šlo o konflikt obžalovaného V. Ch. a J. F., kdy počáteční iniciativa podle skutkových zjištění vzešla od J. F. a celé situace z počátku se ještě účastnil H. F. při pokusu vniknout na dvorek obžalovaného V. Ch. Svědek S. uvedl, že viděl, jak se dva muži perou, a to obžalovaný V. Ch., který byl za plotem, a J. F., který stál na chodníku a měl v ruce železnou tyč asi 50 cm dlouhou, kterou tloukl do plotu. Viděl také, že po chvíli J. F. utíkal směrem ke křižovatce, kde ho obžalovaný V. Ch. doběhl, a začali se spolu prát. Totéž shodně potvrdil i svědek H., který bydlí naproti domu obžalovaného V. CH. a hádku rovněž pozoroval. Soud první fázi útoku posoudil jako jednání v nutné obraně. Obžalovaný mohl mít skutečné obavy z jejich jednání, kdy se jim oběma podařilo vniknout na dvorek obžalovaného a způsob jeho obrany lze v této situaci považovat za přiměřený.

Ovšem ve chvíli, kdy se obžalovanému podařilo vytlačit H. F. a J. F. z dvorku na ulici a obžalovaný honil J. F., který se dal na útěk, lze jednání obžalovaného posoudit jako vypořádání se s poškozeným J. F. Jednání obžalovaného v této době již nebylo

---

⁴⁰ Kuchta, J., op. cit., s. 165

odůvodněno nutností obrany a proto je nelze považovat za nutnou obranu ve smyslu ustanovení § 13 tr. zák. Nejvyšší soud ČSR zamítl podle § 256 tr. ř. odvolání obžalovaného V. Ch. proti rozsudku městského soudu v Praze.

II. 3. 1. Právní kvalifikace překročení mezi nutné obrany

Pokud obránce překročí meze nutné obrany, je nutné jeho jednání posoudit podle příslušné skutkové podstaty. Exces sám o sobě je protiprávní a je proti němu přípustná nutná obrana.⁴¹

Problém může vyvolat subjektivní stránka, tedy rozhodnutí o jaký druh zavinění půjde. Zda-li o úmyslné či nedbalostí. Toto rozlišení je nutné, jelikož některé trestné činy se liší pouze formou zavinění či některé vyžadují pouze úmyslné jednání. V případě překročení mezi nutné obrany, bude třeba zavinění vztahovat nejen ke znakům skutkové podstaty, ale i k excesu samotnému. Pokud obránce úmyslně překročí meze nutné obrany a úmyslně způsobí následek, bude odpovídat za úmyslný trestný čin podle příslušné skutkové podstaty, v případě nedbalostního zavinění bude odpovídat za nedbalostní trestný čin. Tyto formy zavinění nevyvolávají pochybnosti.

Teorie však řeší případy, kdy zavinění překročení mezi nutné obrany a zavinění následku mají různé formy zavinění. Jestliže vyjdeme z teorie tzv. negativních znamení skutkové podstaty, kdy se zavinění musí vztahovat nejen na pozitivní znaky, ale i negativní znaky skutkové podstaty, pak obecné principy zavinění vyžadují, aby se u úmyslných trestných činů vztahoval úmysl na všechny znaky skutkové podstaty, tedy i negativní znaky. Pokud jsou zbývající znaky skutkové podstaty nedbalostní, lze hovořit jen o nedbalostním deliktu.

K tomu, aby byl tedy spáchán úmyslný trestný čin v případě překročení mezi nutné obrany, je třeba, aby meze nutné obrany byly překročeny úmyslně a stejnou formou zavinění byl způsoben i následek.

Podle rozhodnutí Vrchního soudu v Praze – 1 To 55/93 - podmínkou trestnosti jednání, které je překročením mezi nutné obrany, např. proto, že útok, proti kterému je obrana zaměřená, již netrvá, je také zavinění vztahující se na tuto skutečnost. V takových případech je třeba také důsledně zjišťovat, zda šlo o úmyslné nebo

---

⁴¹ Kuchta, J., op. cit., s. 173

nedbalostní překročení mezí nutné obrany a přihlížet přitom i k rozrušení obránce vyvolanému útokem.

Je třeba také zmínit, že jednání překračující meze nutné obrany se nemusí omezovat vždy pouze na dokonaný trestný čin, ale může mít i podobu pokusu (pachatel úmyslně překročí meze nutné obrany s cílem zabít obránce, avšak obránce toto jednání přežije).

II. 3. 2. Právní důsledky překročení mezí nutné obrany

Trestní zákon musí zohledňovat jednání, při kterém nebyly dodrženy všechny podmínky jednání v nutné obraně. Musí se brát v úvahu, že bránící osoba se postavila proti útoku útočnicka a nebylo by v souladu s účelem institutu nutné obrany trestat obránce při překročení mezí nutné obrany stejným způsobem jako osobu, která měla úmysl spáchat trestný čin od počátku. V praxi se někdy v případě jednání v nutné obraně nelze překročení mezí nutné obrany vyhnout. Může se tak stát z rozličných důvodů pramenících zejména z psychického rozpoložení obránce, úleku, strachu, ale může jít i o úmysl. Jestliže by občan neměl náležité záruky snížení trestního postihu při excesu zejména způsobeného psychickým stavem způsobený útokem, snížila by se výrazně četnost obranných jednání proti útokům na zájmy chráněné trestním zákoníkem, jelikož obránce by zvažoval možný „nespravedlivý“ trestní postih v případě překročení mezí nutné obrany. Společnost však nesmí toto jednání úplně tolerovat a trest za překročení mezí nutné obrany musí následovat, jelikož pokud by jednatel nebyl potrestán, šlo by při jednání nutné obrany beztrestně vybočovat z mezí jednání a využít této situace ke spáchání trestného činu.

Právní řády zohledňují překročení mezí nutné obrany různými způsoby.

Některé vylučují trestní odpovědnost vůbec, byl-li exces vyvolán rozrušením, strachem, úlekem či jinými vlivy působícími na lidskou psychiku. Tento typ lze nalézt například ve slovenském trestním zákoníku.⁴²

---

⁴² Slovenský tr. zák. č. 300/2005 Z. z., § 25 odst. 3 - *Ten, kto odvracia útok spôsobom uvedeným v odseku 2, nebude trestne zodpovedný, ak konal v silnom rozrušení spôsobenom útokom, najmä v dôsledku zmätku, strachu alebo zľaknutia.*

Další možností je konstrukce zvláštních privilegovaných skutkových podstat. Z tohoto konceptu vycházelo bývalé sovětské zákonodárství.⁴³

Poslední možností je snížení obecné trestní sazby uplatněním polehčujících okolností. Touto cestou jde náš trestní zákon, který v § 33 písm. f/ stanovuje polehčující okolnost pro osobu, která svým jednáním vybočila z mezí nutné obrany, resp. pokud pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž by byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze. Pod toto ustanovení nelze subsumovat jednání v domnělé obraně, jelikož v tomto případě nejde o čin spáchaný při odvracení útoku.

Trestní zákon v § 40 dále dává možnost soudu mimořádně snížit trest, má-li vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody tímto zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné, a že lze účelu trestu dosáhnout i trestem kratšího trvání. Je nutno zmínit, že se jedná o moderační právo soudu, nikoli povinnost a soud je také vázán omezením vyplývající z § 40 odst. 4 tr. zák. Lze také užít za splnění podmínek v § 24 tr. zák. upuštění od potrestání. Možnosti zohlednění překročení mezí nutné obrany jsou poměrně široké a variabilní, avšak jedná se stále jen o fakultativní možnost soudu, nikoli o povinnost užít těchto zmírňujících prostředků.

Právní důsledky pro jednajícího by neměly být nepřiměřeně tvrdé a měly by zohledňovat situaci, za niž došlo k vybočení z mezí nutné obrany.

Vzhledem k posílení vědomí osob jednajících v nutné obraně a tím i vědomí možnosti dopuštění se excesu, bylo by vhodné do budoucna neponechávat uplatnění polehčujících okolností na uvážení soudu, ale stanovit obligatorní snížení obecné trestní sazby pro určité případy či změnit ustanovení § 40 odst. 4 trestního zákona v tom smyslu, že by zde uvedená ustanovení se nevztahovala na případ překročení mezí nutné obrany z nedbalosti.

---

⁴³ Kuchta, J.: op. cit., s. 172

II. 4. Putativní nutná obrana

Jednou z podmínek nutné obrany je reálný útok. Pokud útok není skutečný, ale existuje jen ve fantazii obránce, hovoříme o tzv. putativní obraně (domnělá obrana). Obrana proti domnělému útoku se posuzuje podle zásad o skutkovém omylu.⁴⁴ Omylem rozumíme neshodu pachatelova „vědění“ se skutečností. Omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost může být negativní nebo pozitivní.⁴⁵

Negativní omyl znamená, že osoba neví, že jsou naplněny znaky vylučující protiprávnost jejího jednání, ale po subjektivní stránce jedná v úmyslu spáchat trestný čin. Jednalo by se např. o případ, kdy jedna osoba by chtěla způsobit újmu na zdraví druhé osobě, avšak nevěděla by, že druhá osoba na ní míří zbraní s úmyslem usmrtit jí. Takovéto jednání by se posoudilo jako pokus trestného činu ublížení na zdraví.

O putativní nutnou obranu však jde v případě pozitivního skutkového omylu o okolnostech vylučující protiprávnost. Jde o situaci, kdy se osoba mylně domnívá, že jsou naplněny podmínky situace nutné obrany, že je zde opravdový přímo hrozící či trvající útok, tedy že lze jednat v nutné obraně. Ve skutečnosti však o žádný skutečný útok nejde, nejedná se tedy o situaci, která by umožňovala jednání v nutné obraně. Z hlediska právního hodnocení může takový omyl zakládat nejvýše odpovědnost za nevědomou nedbalost. Pachatel nevěděl, že nejde o útok, ale podle svých osobních poměrů a okolností měl a mohl poznat, že útok reálně neexistuje. Vyloučen je úmysl a vědomá nedbalost. Při posuzování nedbalosti by se mělo brát v úvahu také rozpoložení obránce, zda-li nejednal v úleku, strachu, jelikož v takovéto situaci mohou být rozpoznávací schopnosti velmi omezeny.

Pokud by bylo u pachatele dovozeno jeho zavinění k omylu o reálnosti útoku, pak lze uplatnit polehčující okolnosti podle § 33 písm. a/, d/ tr. zák.⁴⁶

V případě putativní nutné obrany nelze uplatnit polehčující okolnost uvedenou v § 33 písm. f/ tr. zák., jelikož nejde o čin spáchaný při odvracení útoku. Lze užít také další možnosti zmírnění trestu, které trestní zákoník umožňuje, např. mimořádné snížení trestu podle § 40 tr. zák., nebo upouštění od potrestání podle § 24 tr. zák.

---

⁴⁴ Šámal, P., Půry, F., Rizman, S.: op. cit. s. 116

⁴⁵ Jelínek, J. a kol.: op. cit. s. 226

⁴⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., § 33 - *Při výměře trestu se jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel:*

a) spáchal trestný čin v silném rozrušení

d) spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku

Na závěr uvedu příklad z praxe. Jako putativní obrana byl řešen případ okresním soudem v Olomouci - 6 T 94/81 - ve kterém byl obviněný B. obžalován pro pokus trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 tr. zák., spočívající v tom, že ve svém bytě bodl nožem svého syna do pravé poloviny hrudníku s průnikem do hrudní dutiny a s ochrnutím pravé plíce. K těžké újmě nedošlo pro včasný operativní zákrok a úspěšnému hojení. Soud při hodnocení případu musel vycházet ze skutkových zjištění a pečlivě zvážit okolnosti případu, povahu útočníka apod.

Okresní soud zprostil obviněného obžaloby pro jednání v nutné obraně, když vycházel ze zjištění, že obviněný měl strach ze syna. Syn byl již 13 x trestán, z toho i pro výtržnictví.

V dané době uprchl z protialkoholního ústavního léčení, které prostřednictvím ONV zařídil právě obviněný. Syn vylomil dveře do bytu a obviněného, který ze strachu, aby se syn nezmocnil nože, ukryl nůž za pasem a pak jím bodl syna v době, kdy syn po vylomení dveří ho zatlačoval k předsíňovému oknu (rozměrů 30 cm x 80 cm). V dané chvíli se obviněný obával, že by ho syn oknem vytlačil a že by vypadl z 1. patra domu. Okresní soud tedy zprostil obviněného obžaloby, jelikož se domníval, že zde byly naplněny všechny podmínky nutné obrany a jednání nepřekročilo meze nutné obrany. V daném případě se prokurátor odvolal ke krajskému soudu v Ostravě. Krajský soud dovedl, že nešlo o nutnou obranu. Syn se krajně nevhodně choval tím, že vylomil ramenem vstupní dveře do bytu a po té otce v předsíni tlačil k oknu. Mohla proto u obviněného vzniknout představa domnělého nebezpečí, avšak pro poměrně malou šíři okna - jen 30 cm - při silnější postavě obviněného nepřicházelo v úvahu jeho protlačení oknem a shoení z 1. patra. U obviněného šlo tedy o omyl o skutkových podmínkách pro důvodnost použití nože na obranu. Proto odvolací soud vrátil věc po zrušení zprošťujícího rozsudku okresnímu soudu k novému projednání a rozhodnutí s právním názorem, že obviněný odpovídá za nedbalostní trestný čin vzhledem k putativní nutné obraně, která jej plně nevyvíňuje. Okresní soud v Olomouci po té uznal obviněného vinným trestným činem ublížení na zdraví podle § 223 odst. 1 tr. zák.

Domnívám se, že pokud by nebylo prokázáno zavinění pachatele k omylu o reálnosti útoku, měl by být beztrestný, pokud by nedošlo k překročení mezi nutné obrany.

II. 5. Nutná obrana v připravovaném novém trestním zákoníku

De lege ferenda Ministerstvo spravedlnosti připravuje v rámci rekodifikace trestního práva nový trestní zákoník.⁴⁷ Práce na nové kodifikaci trestního zákoníku trvají od druhé poloviny devadesátých let minulého století. Za tuto dobu prošla několikrát změnami i koncepce nutné obrany. Podle poslední zveřejněné verze nedochází ke změně tohoto ustanovení, pouze došlo k rozdělení první a druhé věty do dvou odstavců.

Byla tedy opuštěna jiná verze ustanovení o nutné obraně, která se objevila i v některých návrzích vydaných veřejnosti ministerstvem spravedlnosti a které je nutno věnovat pozornost, jelikož podle mého názoru šlo o zdařilý pokus změnit ustanovení nutné obrany tak, aby bylo odpovídající ustanovením vyspělých právních řádů.

Tento návrh byl koncipován takto:

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, místu a času útoku, anebo okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo osobě obránce.

(3) Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.

První odstavec by zůstal beze změny. Ve druhém odstavci by došlo ke zpřesnění definice nutné obrany. Byla zde patrná odpověď zákonodárců na různé diskuze, které se vedou v odborném tisku na téma, jaké okolnosti lze vlastně podřadit pod zákonný pojem „způsobu útoku“, který se mnohým autorům zdá velmi neurčitý. Tyto diskuze ponecháním stávající úpravy neutichnou.

Někteří autoři redukovali toto slovní spojení na významné okolnosti intenzity obrany a útoku včetně vlastností útočníka, jiní sem zahrnovali poměr hrozící a vzniklé škody.⁴⁸ Aby se vyloučily pochybnosti, co zařadit pod pojem způsob útoku, bylo

⁴⁷ Internetové stránky Ministerstva spravedlnosti ČR, dostupné z: <http://portal.justice.cz/>

⁴⁸ Hruška, J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, *Trestní právo*, 2007, č. 12, s. 13 a násl.

v rámci připravované rekodifikace trestního práva přistoupeno k precizování formulace odstavce 2 tak, aby tyto pochybnosti byly odstraněny. Nezbytnou podmínkou úspěšného fungování tohoto ustanovení v praxi, by bylo následné stanovení obsahu jednotlivých pojmů soudní praxí, neboť tyto zpřesňující okolnosti doprovázející termín způsobu útoku by mohly v praxi působit problémy také.

V rámci rekodifikace také nebylo vyhověno návrhům na přeformulování nutné obrany po vzoru rakouské nebo německé úpravy tak, aby základem byla nutnost či potřebnost obrany k odvrácení útoku vedle pojmu zcela zjevná nepřiměřenost způsobu útoku. Tato změna nebyla shledána potřebnou, když nutnost obrany dostatečně vyplývá z názvu této okolnosti vylučující protiprávnost.⁴⁹

Nový odstavec 3 měl být vyjádřením přesvědčení, že je třeba více akcentovat situaci obránce (překvapivost či brutalita útoku, strach, zmatek či leknutí obránce) ve vztahu k jednání útočníka v případě překročení mezí nutné obrany. Odpovídal by tedy ustanovením, které obsahují moderní trestní zákoníky většiny evropských zemí.

Návrh na začlenění tohoto ustanovení byl podán v poslanecké sněmovně již v roce 1997. Kritici tohoto ustanovení argumentují tím, že bude velice obtížné prokázat takové situace, kdy nelze ani ex post provést rekonstrukci nebo vyšetřovací pokus. Jejich kritika je částečně oprávněná, avšak musíme vycházet z teze, že riziko nese vždy útočník, který se rozhodl, že poruší zájmy chráněné trestním zákonem. Například Fico uvádí, že není žádného rozumného důvodu, aby nesprávné zhodnocení útoku a intenzity obrany pod vlivem subjektivních pocitů, které svým útokem vyvolal útočník, šlo na vrub napadeného.⁵⁰ Naopak Kuchta se domnívá, že subjektivní složka by měla být dostatečně zohledněna využitím již existujících institutů, například užitím polehčujících okolností § 33 písm. a/, f/ tr. zák., postup podle § 40 tr. zák.⁵¹

Dále správnost tohoto návrhu podpírá fakt, že podobné úpravy jsou funkční již po mnoho let ve vyspělých právních řádech. Lze jmenovat německou, rakouskou či švédskou úpravu. Také tuto úpravu obsahuje slovenský trestní zákon, který byl nejbližší naší úpravě, co se týče ustanovení o nutné obraně.

---

⁴⁹ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákona, dostupná z: <http://portal.justice.cz/>

⁵⁰ Fico, R.: Nutná obrana, 1. Vyd. Trenčín: Ludoprint, a. s., 2001, s. 28

⁵¹ Kuchta, J.: Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona. Trestněprávní revue, 2003, č. 2, s. 50

Domnívám se, že by bylo správné vyloučit z trestní odpovědnosti osoby, které v důsledku protiprávního útoku jednájí v silném psychickém rozrušení, jelikož dochází k různým psychickým reakcím v případě ohrožení života či zdraví a nikoli ponechávat zmírnění na polehčujících okolnostech, které z většiny závisí na uvážení soudu. Bylo by však třeba důsledně postupovat při zjišťování stavu jednájícího, aby nedocházelo ke zneužívání tohoto ustanovení, jelikož ve prospěch obránce lze použít zásadu „in dubio pro reo“.

Podle posledního záměru ministerstva spravedlnosti však tento návrh byl z připravovaného znění vypuštěn a nahrazen, resp. byla ponechána stávající platná úprava jen s tím rozdílem, že došlo k rozdělení § 13 tr. zák. do dvou odstavců. Dle důvodové zprávy se platná definice nutné obrany osvědčila a není nutné jí měnit.⁵²

---

⁵² Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákona, op. cit., s. 209

II. 6. Právní úprava nutné obrany ve Švédském království

V rámci pojednání o zahraniční právní úpravě jsem zvolil úpravu nutné obrany ve Švédském království (dále jen „Švédsko“), jelikož Švédsko patří k vyspělým zemím, spadá do kontinentálního systému práva a právní úprava nutné obrany ve Švédsku je považována za jednu z nejpreciznějších v Evropě.

Trestní právo ve Švédsku upravuje trestní zákoník z roku 1962, který vstoupil v účinnost o tři roky později. Obsahuje obecné základy trestní odpovědnosti, většinu trestných činů a trestní sankce za jejich spáchání, avšak některé skutkové podstaty trestných činů lze nalézt i v jiných speciálních zákonech.

Právo na sebeobranu (nödvärn), resp. právo nutné obrany je upraveno v Hlavě 24, kde je stanoveno, že jednání učiněné osobou v sebeobraně zakládá trestný čin pouze v případě, pokud vzhledem k podstatě agrese, důležitosti objektu a dalších podmínek je toto jednání neospravedlnitelné.⁵³

Právo na sebeobranu je možné užít proti:

1. trvajícím či očividně hrozícím útoku na osobu či majetek,
2. osobě, která se neoprávněně násilím či hrozbou násilí nebo jiným způsobem brání navrácení majetku, kterého se zmocnila na úkor oprávněné osoby,
3. osobě, která si neoprávněně násilím vynutila či násilím vynucuje vstup do obydlí, bytu či lodi,
4. osobě, která odmítne opustit obydlí, i když jí to bylo nakázáno.

Švédský trestní zákoník tedy v těchto čtyřech bodech vyjmenovává situace, za kterých lze užít jednání v nutné obraně. Jednání osoby v jiných než výše popsáných případech, jestliže byla nezbytně nutná, představuje trestný čin pouze v případech, kdy je jednání neobhajitelné vzhledem k povaze nebezpečí, způsobené újmě a dalších skutečností případu.

---

⁵³ The Swedish penal code, 1965, dostupný z internetových stránek švédské vlády: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3926/a/27777>

V případě pomoci v nutné obraně, se na pomocníka v nutné obraně pohlíží stejně jako na osobu, která obranu provádí, tudíž i pomocník má stejná práva jako osoba jednající v nutné obraně.

Za trestný čin se nebude rovněž považovat jednání, pokud obránce vykročil z mezí nutné obrany a to z důvodu určité setrvačnosti jednání, strachu apod. (jednodušeji řečeno pokud zde byly takové podmínky, které mohou takovéto vykročení z mezí nutné obrany ospravedlnit).

Právo policisty a dalších určených osob užití násilí je upraveno v „Police Act“ (1984:387) (zákon o policii). Násilím lze také sjednat poslušnost vojáků v případě vojenské situace či vzpoury.

Švédské právo vychází při určování nebezpečí z toho, jak se situace jevila obránci.

Právo nutné obrany také zahrnuje putativní obranu. Pokud na někoho někdo namíří nenabitou zbraň (nikoli smrtící hrozba), nebude jednání obránce posouzeno jako trestné, jestliže použije násilí za účelem zpacifikování útočníka, stejně tak jako v případě, že by zbraň byla nabitá (smrtící hrozba).⁵⁴

Dle mého názoru švédský trestní zákon upravuje podmínky jednání v nutné obraně komplexněji, více kauzálněji než náš trestní zákoník. Určité situace vyplývající z nutné obrany stanovuje přímo, což může mít někdy za následek přílišné omezení situací, kdy je nutná obrana přípustná. Naopak vhodné je uzákonění beztrestnosti v případě vykročení z mezí nutné obrany z důvodu určitých subjektivních podmínek na straně obránce (strach, úlek). Podobná úprava by měla být součástí také naší úpravy nutné obrany.

---

⁵⁴ Obecná encyklopedie [www.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org/wiki/Self-defense_(Sweden)), dostupná z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Self-defense_\(Sweden\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Self-defense_(Sweden))

III. KRAJNÍ NOUZE

Krajní nouze je považována za nejobecnější institut okolností vylučujících protiprávnost.

V krajní nouzi se odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, přičemž nebezpečí nelze za daných okolností odvrátit jinak a způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.⁵⁵

Za příklad krajní nouze lze uvést situaci ve které se osoba A dostane do situace ve které záchrana jejího života závisí na zničení věci osoby B. Při splnění zákonných podmínek jednání v krajní nouzi nepůjde o trestný čin poškozování cizí věci, ale o čin oprávněný, jelikož osoba A jednala ve stavu krajní nouze, tedy okolnosti vylučující protiprávnost.

Platný trestní zákoník definuje krajní nouzi takto:

§14

Krajní nouze

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.

Bez institutu krajní nouze by nebyla možnost ochrany vlastních zájmů, zájmů jiných osob v případě hrozící poruchy a to prostřednictvím poruchy jiných zájmů za podmínek stanovených zákonem.

Jednání v krajní nouzi vylučuje nejen trestní odpovědnost, ale i odpovědnost za přestupek, jelikož jednání v krajní nouzi nelze posuzovat jako přestupek s odůvodněním, že krajní nouze pouze snižuje nebezpečnost činu pro společnost. Takto se vyslovil soud například v rozsudku 10/1980 Sb. rozh. tr.

Je také vyloučena odpovědnost občanskoprávní (§418 odst. 1 občanského zákoníku).⁵⁶

⁵⁵ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: op. cit., s. 264

⁵⁶ Občanský zákoník, § 418 odst. 1 – *Kdo způsobil škodu, když odvracel přímo hrozící nebezpečí, které sám nevyvolal, není za ni odpovědný, ledaže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo jestliže je způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.*

Nový zákoník práce také vylučuje pracovněprávní odpovědnost v případě jednání v krajní nouzi (§ 251 odst. 2 zákoníku práce).⁵⁷

K odvrácení nebezpečí je oprávněn zásadně každý, nikoli pouze ten jeho zájmy jsou ohroženy, ale i ten, jehož zájmy v konkrétním případě ohroženy nejsou. Jedná se o případ tzv. pomoci v krajní nouzi. Proti tomu kdo jedná v krajní nouzi, není krajní nouze ani nutná obrana přípustná.

---

⁵⁷ Zákoník práce, § 251 odst. 2 – *Zaměstnanec neodpovídá za škodu, kterou způsobil při odvrácení škody hrozící zaměstnavateli nebo nebezpečí přímo hrozícího životu nebo zdraví, jestliže tento stav sám úmyslně nevyvolal a počínal si přitom způsobem přiměřeným okolnostem.*

III. 1. Podmínky a meze jednání v krajní nouzi

Vymezení podmínek, stejně jako u nutné obrany, je důležité jelikož o vybočení z mezí krajní nouze podle našeho zákona jde tehdy (§ 33 písm. f/ tr. zák.), jestliže pachatel odvrací nebezpečí, aniž by byly zcela splněny podmínky krajní nouze.

K naplnění jednání v krajní nouzi a tím i ke vzniku beztrestnosti jednání musí být splněny všechny zákonem stanovené podmínky.

III. 1. 1. Nebezpečí

Základní podmínkou vzniku situace krajní nouze je nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem. Nebezpečí je stav hrozící poruchou zájmu chráněnému trestním zákonem.⁵⁸ Nebezpečí může být způsobeno z mnoha příčin, například přírodní silou (povodeň, blesk), člověkem (řidič přejede chodce) nebo různými fyziologickým a biologickým procesy (zima, hlad).

Při krajní nouze se odvrací nebezpečí

- a) které hrozí přímo
- b) které hrozí zájmům chráněným trestním zákonem
- c) které nelze za daných okolností odvrátit jinak
- d) které ten komu nebezpečí hrozí, není povinen snášet

Nebezpečí musí přímo ohrožovat některý ze zájmů chráněným zákonem. Může se jednat o zájmy společnosti, státu i zájmy individuální.

Nebezpečí musí hrozit přímo, bezprostředně. O krajní nouzi nepůjde, jestliže už nebezpečí pominulo, nebo jestliže nehrozí přímo či v bezprostřední budoucnosti. Za přímo hrozící nebezpečí je třeba považovat takový stav, kde vývoj událostí rychle spěje k poruše nebo sice tento vývoj je přerušen, nepokračuje, ale jsou splněny téměř všechny podmínky potřebné k tomu, aby hrozící porucha nastala.⁵⁹

Vyloučeno je však nebezpečí, které jednající sám zavínil za účelem spáchání škody či trestné činnosti (například osoba chce usmrtit psa, vstoupí tedy neoprávněně na oplocený pozemek, aby ho pes napadl).

---

⁵⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: op. cit., s. 125

⁵⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: op. cit., s. 125

O krajní nouze nejde, jestliže ten, komu nebezpečí hrozí, je povinen je snášet. Může se jednat o různé druhy výkonu činnosti, jako například o vojáky ve válce, plavčíky, ošetřovatele v nemocnici. Tuto podmínku, však nelze chápat absolutně, a i za určitých situací mohou tyto osoby jednat v krajní nouzi.

III. 1. 2. Požadavek subsidiarity

Zákon vyžaduje, aby při jednání v krajní nouzi byla zachována podmínka subsidiarity. Zákon jí vyjadřuje formulací: „*Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak*“. Tuto podmínku zákon nevyžaduje při jednání k nutné obraně podle § 13 tr. zák.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu – 1 Tz 2/68 - jede-li řidič motorového vozidla v podnapilém stavu vozidlem jenom proto, aby po dopravní nehodě zajistil lékařskou pomoc pro zraněného účastníka nehody, přichází v úvahu posuzování tohoto jednání z hlediska ustanovení § 14 tr. zák. o krajní nouzi. V tomto případě nebezpečí zájmu chráněnému zákonem (lidský život) nemohlo být odvráceno jinak, než porušením jiného zájmu.

Pokud by nebezpečí šlo odvrátit jiným způsobem, například na frekventované silnici zastavením jiného vozidla, zavoláním záchranky, byl by podnapilý řidič i přesto, že odvracel nebezpečí hrozící zájmu chráněnému zákonem trestně odpovědný. Šlo by o překročení mezí krajní nouze.

Lze také zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu – 3 Tz 54/71 - při hodnocení, zda nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, je třeba brát v úvahu jen ty možnosti obviněného, kterými bylo možno odvrátit nebezpečí včas, tj. ještě před porušením zájmu chráněného trestním zákonem, kterému nebezpečí hrozilo.

Požadavek subsidiarity je odůvodněn tím, že újma se v krajní nouzi působí většinou tomu, kdo nebezpečí sám nevyvolal. Musí se tedy zohlednit i zájmy těchto osob, které na nebezpečí nemají žádné viny, a lze li proto nebezpečí odvrátit jinak, bez ohrožení jejich zájmů, je třeba tomu dát přednost. Pokud by nebyla splněna podmínka subsidiarity, jednalo by se o vybočení z mezí krajní nouze, s právními důsledky pro jednajícího, jelikož by nebyly splněny všechny podmínky nutné obrany.

III. 1. 3. Požadavek proporcionality

Trestní zákon požadavek proporcionality stanovuje formulací: „*Nejde o krajní nouzi, jestliže způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil*“. Pokud by nebyla naplněna tato podmínka, jednalo by se o překročení mezi krajní nouze a podle závažnosti způsobeného následku může jednatel hrozit i trestní postih.

Účelem tohoto ustanovení je, aby nebyl obětován stejně významný nebo významnější zájem chráněný trestním zákonem při ochraně zájmu stejně nebo méně významného. Platí zde klasická zásada: „*De duobus malis minus est semper eligendum*“, aneb ze dvou zel je vždy třeba zvolit to menší.⁶⁰

Kdy jde o následek zřejmě stejně závažný nebo závažnější, je třeba posoudit v každém konkrétním případě zvlášť. Pomůckou pro stanovení pořadí důležitosti zájmů chráněných zákonem může být zvláštní část trestního zákona a pořadí trestných činů ve zvláštní části trestního zákona. Současný trestní zákon je však ve své zvláštní části výrazně ovlivněn ideologií, při které vznikal, jsou tedy v úvodním ustanovení řazeny nejdříve trestné činy proti republice, trestné činy hospodářské a trestné činy proti zdraví a životu jsou až ve druhé polovině zvláštní části trestního zákona. Při přípravě nového trestního zákona se již počítá s přesunutím trestných činů proti životu a zdraví na začátek zvláštní části trestního zákona, tak aby pořadí zájmů chráněných trestním zákonem odpovídalo hodnotám, které dnešní společnost staví na nejvyšší příčky.⁶¹

Při srovnávání významu zájmu chráněného trestním zákonem je třeba vycházet jak z objektivního tak i ze subjektivního hlediska. Objektivní hledisko odráží hierarchii hodnot, které jsou společností uznávány. Jsou to život, zdraví, svoboda, ústavní zřízení, majetek. Objektivní hledisko odráží typ chráněného zájmu.

Subjektivní hledisko respektuje individuální hodnocení konkrétního zájmu v dané situaci. Toto hledisko zohledňuje, že jednatel se nalézá ve zvláštním psychickém stavu, vyvolaném nebezpečím. Bere v potaz i to, že každá osoba má různé pozorovací a rozumové vlastnosti a schopnosti, dále pak zohledňuje vnější podněty, jež působí na každého jedince zcela odlišným způsobem.

---

⁶⁰ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: op. cit., s. 267

⁶¹ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákona, s. 53, 54, dostupná z: <http://portal.justice.cz/>

Při hodnocení proporcionality je však nutné hodnotit i intenzitu ohrožení či porušení zájmu – následek. Vysoká intenzita následku na zájmu určitého typu může odůvodnit vyšší závažnost takového následku ve srovnání s nízkou intenzitou následku na zájmu byť i významnějším. Učebnice trestního práva uvádí příklad ublížení na zdraví, kterým se odvrací nebezpečí značné škody na majetku, které může být následkem méně závažným, než který hrozil, a to přesto, že jinak zdraví člověka má vyšší hodnotu než zájem na ochraně majetku.⁶²

Při posuzování podmínky proporcionality se nelze omezovat pouze na subjektivní hledisko, mohlo by dojít ke zneužití situace ke spáchání trestného činu. Nelze totiž ponechat otázku trestní odpovědnosti pouze na tvrzení jednajícího a výpovědi o jeho představách, které mohl pro účel výpovědi notně pozměnit. Je proto třeba vycházet ze subjektivního hlediska doplněného hlediskem objektivním.

---

⁶² Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: op. cit., s. 268

III. 2. Vymezení pojmu překročení mezí krajní nouze

Meze jsou stanoveny, aby bylo možné jednání člověka při odvracení škody nějakým způsobem korigovat. Musí být nastolena určitá právní jistota, aby občané mohli odvracet přímo hrozící nebezpečí zájmům chráněným trestním zákonem. Při dodržení všech podmínek a mezí krajní nouze, nebude jednat, který odvracel nebezpečí postižen žádnou sankcí, pokud však nebude splněna byť jedna z podmínek, bude se jednat o exces jednání v krajní nouzi a jako takové může mít za následek postih jednatelova v závislosti na závažnosti způsobeného následku.

O překročení mezí krajní nouze jde podle našeho trestního zákona v případě, že pachatel spáchal trestný čin odvraceje nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze (§ 33 písm. f/ tr. zák.).

Teorie trestního práva rozeznává tyto případy vybočení z mezí a podmínek krajní nouze:

- a) exces extenzivní – jednání bylo provedeno v době, kdy nebezpečí přímo nehrozilo (vybočení z časových mezí krajní nouze),
- b) exces intenzivní – způsobený následek byl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, než který hrozil (vybočení z mezí proporcionality),
- c) hrozící nebezpečí bylo možno odvrátit jinak (vybočení z mezí subsidiarity),
- d) byla tu povinnost nebezpečí snášet.

Ad a) Při excesu extenzivním není jednání provedeno v době, kdy nebezpečí bezprostředně hrozí, nebo je provedeno kdy nebezpečí již pominulo. Může jít o situaci, kdy jednatel způsobí škodu za situace, kdy ještě škoda nehrozila, či hrozila až ve vzdálené budoucnosti nebo již nebezpečí pominulo. O extenzivní exces šlo v konkrétním případě - 2 T 423/87 - kdy byl obviněný odsouzen pro trestný čin opilství podle § 201 tr. zák., protože v nočních hodinách řídil osobní automobil, maje v krvi 1,21 g/kg alkoholu, a v důsledku opilosti vyjel s vozem mimo vozovku, kde narazil do zaparkovaného osobního vozidla. Obviněný učinil popsané jednání, protože jej v nočních hodinách sousedka požádala o odvoz do porodnice. Obviněný jejímu přání vyhověl, ačkoliv večer předtím požíval alkoholické nápoje. Trestného činu se dopustil při zpáteční cestě z nemocnice, kdy již nejednal v krajní nouzi. Při zpáteční cestě již nehrozilo nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákonem, obviněný měl volit jiný

způsob dopravy či počkat až účinky alkoholu pominou. Došlo tedy k vybočení z časových mezí krajní nouze.

Ad b) Exces intenzivní znamená způsobení následku, který byl zřejmě stejně závažný nebo závažnější v porovnání s následkem který hrozil. Jedná se o vybočení z mezí proporcionality. O vybočení z mezí proporcionality by šlo v případě usmrcení člověka za účelem záchrany jiného člověka. Nelze zachránit svůj život obětováním života jiného. Podmínka proporcionality by byla splněna, pokud by byl obětován život jednoho člověka za účelem záchrany života více lidí.⁶³

Ad c) Podmínka subsidiarity není naplněna, jestliže nebezpečí bylo možno odvrátit jinak. Podle judikatury⁶⁴ při posuzování krajní nouze není na rozdíl od nutné obrany rozhodující přiměřenost či nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí. Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, bylo-li toto nebezpečí možno odvrátit jinak, nebo zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. U nutné obrany se proto nevyžaduje, aby se napadený útoku vyhnul útekem, zatímco u krajní nouze se bude jednání posuzovat i z hlediska možnosti odvrátit nebezpečí pro zájem chráněný zákonem např. útekem z místa, kde nebezpečí přímo hrozí.

Ad d) Ten kdo má za povinnost určitý druh nebezpečí snášet, nemůže se dovolávat krajní nouze a odepřít plnění povinnosti. Tuto podmínku chápat absolutně a trvat na ní absolutně za každých okolností. Není důvod k tomu, aby byla krajní nouze vyloučena v případě, kdy ani tyto osoby nemohou hrozící nebezpečí odvrátit. Pokud například pyrotechnik odmítne zneškodnit nálož z důvodu nedostatku času či chybějícího adekvátního vybavení, nemůže být potrestán.

---

⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SR ze dne 11.12.1980, sp. zn. 3 To 72/80

⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16.08.1971, sp. zn. 3 Tz 54/71

Literatura dále rozeznává exces jarý ze zlosti nebo z pomstychtivosti a exces chabý z leknutí nebo ze strachu.⁶⁵ Takto jednající osoba by byla trestně odpovědná, s možností použití polehčujících okolností, které trestní zákon umožňuje.

III. 2. 1. Právní kvalifikace překročení mezí krajní nouze

Při právní kvalifikaci překročení mezí krajní nouze, může vyvolávat problém zjištění, o jaký druh zavinění se bude jednat, jelikož některé skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákona požadují úmyslné zavinění. Jak vyřešit otázku, jaký druh zavinění bude určující, resp. rozhodující v případech překročení mezí krajní nouze?

První řešení lze nazvat „zaviněný následek“. Jedná se o koncepci, kde je rozhodující zavinění ke způsobenému následku, přičemž zavinění k excesu rozhodující není. Pokud by byl následek způsoben úmyslně, jednalo by se o úmyslný trestný čin, pokud nedbalostně, šlo by o nedbalostní trestný čin. Toto řešení je neudržitelné, jelikož za stejný následek by byl pachatel, který meze krajní nouze překročil nedbalostně stejně trestně odpovědný jako při překročení úmyslném. Odstranily by se rozdíly mezi nedbalostním a úmyslným excesem z mezí krajní nouze.

Pro jiné řešení je rozhodující úloha úmyslu nebo nedbalosti k faktu překročení mezí krajní nouze. Zavinění k následku nehraje roli a postačí jakéhokoli druhu. Tato koncepce se od první liší tím, že se neposuzuje zavinění ve vztahu k následku, ale posuzuje se zavinění ve vztahu k překročení mezí krajní nouze.

Třetí možné pojetí bere v potaz zavinění jak k následku, tak i k excesu. Nebudou dělat problém případy, kdy forma zavinění bude stejná, jak k excesu, tak i k následku. Bude tedy tyto činy bez potíží možné kvalifikovat. V případě nedbalostního překročení mezí krajní nouze a úmyslného způsobení následku se musí vycházet z toho, že zavinění se vztahuje jak na pozitivní znaky skutkové podstaty, tak i na negativní znaky. U úmyslných trestných činů se úmysl bude muset vztahovat na všechny znaky skutkové podstaty. Pokud tomu tak nebude, půjde o čin nedbalostní.

---

⁶⁵ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: op. cit., s. 269

III. 2. 2. Právní důsledky překročení mezí krajní nouze

Pokud dojde k překročení mezí krajní nouze, je nutné toto překročení potrestat, jelikož se jedná o společensky nepřijatelný čin. Společnost nemůže tolerovat jednání překračující meze krajní nouze, protože by tím současně tolerovala páčání trestných činů pod rouškou krajní nouze. Právní důsledky překročení mezí krajní nouze jsou stejné jako u překročení mezí nutné obrany. Při hodnocení důsledků překročení krajní nouze se užívá polehčujících okolností, které závisejí na uvážení soudu. Privilegované skutkové podstaty v našem trestním zákoníku nejsou stanoveny, trestní zákoník neobsahuje ani ustanovení o beztrestnosti pachatele v případě spáchání činu při rozrušení, úleku apod.

Trestní zákon uvádí polehčující okolnost v § 33 písm. f/, kterou lze užít při výměře trestu, pokud dojde k vybočení z mezí krajní nouze v případě odvracení nebezpečí, tj. pokud nejsou zcela splněny podmínky krajní nouze.

Při zvažování výměru trestu lze dále přihlídnout k § 33 písm. a/, d/ tr. zák., nebo k § 40 tr. zák., tam je však soudce při výměře trestu omezen ustanovením odst. 4, které stanovuje hranice, pod které nelze uložit nižší trest.

Vyloučit nelze ani upuštění od potrestání podle § 24 tr. zák. a to v případě spáchání trestného činu menší nebezpečnosti pro společnost a pachatel jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, a jestliže vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem postačí k jeho nápravě.

Trestní zákon však neuvádí obligatorní snížení trestu v případě překročení mezí nutné obrany a to ani v případě překročení mezí z nedbalosti. Ne vždy se musí jednat o akt úmyslný, může se jednat o nedbalostní čin, či dojít k vybočení z důvodu úleku, strachu a jiného psychického stavu jednajícího. Trestní zákon sice umožňuje zohlednění těchto situací formou polehčujících okolností, bylo však vhodné v rámci posílení právní jistoty osob, aby se k těmto okolnostem při výměře trestu muselo přihlídnou obligatorně, nikoli aby tato možnost byla ponechána na uvážení soudu.

Nyní uvedu konkrétní případ právních důsledků pro osobu, která překročí meze krajní nouze.

V konkrétním případě byl rozsudkem okresního soudu v Karviné obviněný J. T. uznán vinným trestným činem opilství podle § 201 tr. zák., kterého se podle rozsudku dopustil tím, že dne 29. 12. 1988 řídil po předchozím požití alkoholických nápojů automobil, přičemž jeho krev v této době obsahovala nejméně 1,54 g/kg alkoholu. Obviněný namítal, že jednal v krajní nouzi ve smyslu § 14 tr. zák., neboť vozidlo řídil proto, aby odvrátil nebezpečí, které hrozilo jeho dceři. Dcera obviněného L. N., byla postižena bolestmi spojenými s křečemi a obviněný v domnění, že jde o ohrožení jejího života, se rozhodl odvézt ji do nemocnice.

Zato mu byl podle § 201 tr. zák. za použití § 43 odst. 1 a § 44 odst. 1, 3 tr. zák. uložen trest nápravného opatření v trvání tří měsíců se stanovením srážek 10 % z odměny za práci ve prospěch státu.

Proti tomuto rozsudku podal ministr spravedlnosti ČSR v neprospěch obviněného stížnost pro porušení zákona. Namítl v ní, že uložený trest jak druhem, tak i výměrou neodpovídá stupni společenské nebezpečnosti jednání obviněného (§ 31 odst. 1 tr. zák.) a je ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Vytýkal okresnímu soudu, že přecenil polehčující okolnosti (kladné hodnocení osoby obviněného i uskutečnění jízdy za účelem odvozu nemocné dcery k lékařskému ošetření) na úkor toho, že obviněný velmi závažným a hrubým způsobem porušil povinnosti řidiče. V této souvislosti poukazoval především na skutečnost, že onemocnění dcery obviněného nebylo natolik akutní, aby hrozilo nebezpečí z prodlení, a z provedeného dokazování je nepochybné, že obviněný měl možnost telefonicky přivolat lékařskou pohotovostní službu. K tomu mělo být, podle stížnosti pro porušení zákona, ještě doplněno provedené dokazování výsledkem lékařky stanice první pomoci MUDr. K. k otázce, zda byla lékařská pohotovostní služba schopna zajistit převoz nemocné nebo návštěvu lékaře v bytě. Bylo prokázáno, že dceři mohla být přivolána pomoc telefonem. Nebyla tedy splněna podmínka subsidiarity, nebezpečí šlo odvrátit jinak bez nutnosti porušit zájmy chráněné zákonem.

Podle názoru ministra spravedlnosti ČSR byl uložený trest příliš mírný a především nevystihoval všechny okolnosti případu, neboť nebyl uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel, který byl vzhledem k charakteru trestné činnosti namístě.

Nejvyšší soud přezkoumal napadené rozhodnutí a zkonstatoval, že okresní soud rozhodl správně, když bral do úvahy o výměře trestu veškeré okolnosti vyplývající z případu, mimo jiné podnět nejbližších, aby jednal a také on jako laik byl přesvědčen, že dceři hrozí nebezpečí. Z toho lze dovodit, že ve srovnání s jinými obvykle se vyskytujícími případy trestných činů opilství jde o případ mimořádný.

Po všestranném zhodnocení těchto hledisek soud konstatoval, že k dosažení účelu trestu není nezbytně třeba uložení trestu zákazu činnosti záležející v zákazu řízení motorových vozidel, a že trest, který byl obviněnému okresním soudem v Karviné uložen, není ve zřejmém nepoměru ke stupni nebezpečnosti jeho činu pro společnost a není ani ve zřejmém rozporu s účelem trestu.

Z uvedeného případu lze poukázat na možnosti soudů řešit překročení mezi nutné obrany a právní důsledky vyplývající prostřednictvím polehčujících okolností stanovených zákonem tak, aby právní důsledky překročení nebyly pro jednatelů ve zřejmém nepoměru ke stupni nebezpečnosti jeho činu pro společnost a ani v rozporu s účelem trestu.

III. 3. Putativní krajní nouze

Nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem musí být reálné, skutečné a nikoli jen v představě osoby.

Podle rozhodnutí Krajského soudu - 10 To 28/54 - je dán stav putativní krajní nouze, nehrozí-li objektivně bezprostřední nebezpečí, ale pachatel se nezaviněně domnívá, že toto nebezpečí přímo hrozí.

Domněle nebezpečí, které existuje jen v představě osoby, která jej odvrací, nebo nebezpečí, které nedosahuje předpokládané intenzity, se posuzuje podle zásad o skutkovém omylu⁶⁶, a to o pozitivním skutkovém omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost. Pokud byly podmínky krajní nouze pouze v představě pachatele a nebyly překročeny meze této domnělé krajní nouze, nemůže být pachatel odpovědný za úmyslný trestný čin.⁶⁷ Příklad by šlo posuzovat z hlediska zavinění z nedbalosti a jednajícimu by hrozil postih za nedbalostní trestný čin. Pokud nepůjde dovést zavinění z nedbalosti, nebude jednající trestně odpovědný vůbec, jelikož zavinění představuje obligatorní znak skutkové podstaty trestného činu.

Právní důsledky putativní krajní nouze jsou stejné jako u putativní nutné obrany. Nežle užít polehčující okolnost uvedenou § 33 písm. f/ tr. zák., jelikož nejde o čin spáchaný při odvracení nebezpečí. Šlo by užít polehčující okolnosti § 33 písm. a/, d/ tr. zák., či jiné fakultativní zmírnění trestu.

---

⁶⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: op. cit., s. 125

⁶⁷ Tamtéž, s. 125

III. 4. Krajiní nouze v připravovaném novém trestním zákoníku

V připravovaném novém trestním zákoníku zůstává úvodní ustanovení beze změny. K poslední větě je přidáno vyloučení jednání v krajiní nouzi u osob, které jsou povinny snášet určitý druh nebezpečí.

Nové znění by mělo mít tuto podobu: *Nejde o krajiní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.*

Tato podmínka pro určité osoby byla výslovně zakotvena v trestním zákoně z roku 1950. V současném trestním zákoně z ne zcela zjevných důvodů chybí.⁶⁸

Povinnost snášet nebezpečí ukládají určitým kategoriím osob zvláštní předpisy, a tyto osoby se jí nemohou vyhýbat poukazem na své vlastní ohrožení. Bez tohoto doplnění by krajiní nouze vylučovala protiprávnost činů, které by jinak byly např. zneužitím pravomoci úřední osoby. Navrhované řešení takové jednání z dosahu krajiní nouze vylučuje.⁶⁹

Domnívám se, že je správné lépe specifikovat podmínky u osob, které mají povinnost nebezpečí snášet.

Bylo by také vhodné začít se zabývat otázkou, zda-li by nebylo žádoucí ustanovit beztrestnost jednajícího v případě, že meze proporcionality jsou překročeny z nedbalosti a v případě úmyslného překročení ponechat trestní odpovědnost jednajícího, jelikož stejně jako u nutné obrany, je použití polehčujících okolností ponecháno na úvaze soudu a je třeba zohlednit časovou tíseň jednající osoby při odvracení nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému zákonem. Podobnou úpravu obsahuje například ruský trestní zákoník, který stanovuje beztrestnost osoby, která vykročila z mezí proporcionality neúmyslně. Posílila by se právní jistota osob a vůle těchto osob odvracet nebezpečí.

---

⁶⁸ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: op. cit., s. 266

⁶⁹ Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004-2006, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 65

III. 5. Krajní nouze v Ruské federaci

Ruský trestní zákoník upravuje podmínky a meze krajní nouze v Hlavě osmé, která upravuje okolnosti vylučující protiprávnost. Na okraj zmíním, že ruský trestní zákoník obsahuje u nás neobvyklou okolnost vylučující protiprávnost a to způsobení škody při zadržení pachatele trestného činu.

V prvním odstavci ustanovení o krajní nouzi je stanoveno, že se za trestný čin nepovažuje způsobení škody zájmům chráněným trestním zákonem ve stavu krajní nouze, tj. při odvrácení nebezpečí, které bezprostředně hrozí osobě a právům dané osoby nebo jiných osob, zákonem chráněným zájmům společnosti, pokud toto nebezpečí nemohlo být odvráceno jinými prostředky a nedošlo k překročení mezí krajní nouze. Ruská úprava tedy vyžaduje podmínku subsidiarity jednání v krajní nouzi, stejně jako naše právní úprava, a dále stanoví, že nesmí dojít k překročení mezí krajní nouze. Co je považováno za překročení mezí jednání v krajní nouzi stanovuje druhý odstavec a ten stanoví, že za překročení se považuje způsobení škody, která je stejná nebo větší než škoda, již bylo zabráněno. Takové překročení mezí krajní nouze je trestné pouze v případech, kdy byla škoda způsobena úmyslně.⁷⁰

Je zde tedy uplatněn princip proporcionality. Ruský trestní zákoník vychází ze subjektivního hlediska při určení překročení mezí jednání v krajní nouzi. Zohledňuje tedy fakt, že při takovém jednání jsou mnohdy lidské smysly a rozumové vlastnosti člověka ohromeny úlekem, nedostatkem času a stanoví, že je trestné překročení mezí krajní nouze jen v případě, že škoda byla působena úmyslně. V případě neúmyslného překročení mezí krajní nouze bude jednatel beztrestný, v případě úmyslného překročení mezí krajní nouze bude jednatel potrestán trestní sankcí.

---

⁷⁰ Žižka J.: Překlad trestního zákoníku, Vydavatelství: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, s. 24, 25

IV. SPOLEČNÉ ZNAKY, ROZDÍLNOSTI A PROVNÁNÍ SOUČASNÉ ÚPRAVY S ÚPRAVOU DE LEGE FERENDA

Při srovnání obou institutů dojdeme k závěru, že oba instituty mají shodný účel, a to ochranu zákonem chráněných zájmů a také zaručují beztrestnost osob jednajících v nutné obraně a krajní nouzi, jakožto osob, jejichž zásah nahrazuje chybějící zásah donucovacích či jiných složek státu. Nutná obrana je privilegovaným případem krajní nouze.

V případě krajní nouze se odvrací bezprostředně hrozící nebezpečí zájmům chráněným trestním zákonem, zatímco při nutné obraně jde o útok bezprostředně hrozící nebo trvající na zájmy chráněné trestním zákonem.

Jednat v krajní nouzi může každý, kdo nemá povinnost nebezpečí snášet, v nutné obraně je oprávněn k obraně kdokoli. Důležitý rozdíl mezi oběma instituty je skutečnost komu se působí zásahem škoda. V krajní nouzi se působí újma komukoli, zatímco v případě nutné obrany se újma působí útočníku. K jednání v nutné obraně není nutná podmínka subsidiarity, na rozdíl od krajní nouze. K jednání v nutné obraně a krajní nouzi je třeba splnit podmínky dané zákonem. Pokud nejsou zcela naplněny všechny podmínky při odvracení útoku či jiného nebezpečí, jedná se o překročení mezi nutné obrany či krajní nouze (§ 33 písm. f/ tr. zák.). Pro oba instituty je příznačné že v případě nedodržení těchto podmínek a překročení mezi jednání v nutné obraně a krajní nouzi lze užít zejména polehčující okolnost § 33 písm. f/ tr. zák., s tím že toto ustanovení nelze užít na případy domnělé obrany a domnělé krajní nouze. O domnělou obranu či krajní nouzi se jedná, pokud se jednající mylně domnívá, že je zde reálný přímo hrozící či trvající útok nebo nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem. Pro jednání v takovém případě lze užít ostatních polehčujících okolností, které trestní zákon umožňuje.

Dobrá úprava těchto institutů je základním východiskem pro jejich uplatnění v praxi orgány činnými v trestním řízení. Musí být jasně stanoveny podmínky, za nichž lze jednat a meze toho jednání, a zároveň se musí dbát, aby nebyly stanoveny příliš přísně či benevolentně. V případě že by byly meze jednání stanoveny příliš úzce, docházelo by k potrestání osob, které se oprávněně postavily proti útoku či nebezpečí a v sekundárním důsledku by postupně docházelo k rezignaci občanů postavit se na

odpor proti útokům, zejména ve prospěch jiné osoby, či se pokusit odvrátit hrozící nebezpečí zájmu chráněnému zákonem. Na druhou stranu, pokud by meze jednání byly stanoveny příliš široce, docházelo by k trestné činnosti pod rouškou těchto institutů.

V souvislosti s přípravou nového trestního kodexu se vede diskuze, zda-li je třeba změnit ustanovení nutné obrany a krajní nouze, zda zákon v dostatečné míře zohledňuje překročení mezi nutné obrany a krajní nouze a zda-li právní důsledky takového jednání jsou úměrné způsobené újmě zájmu chráněnému zákonem a nebezpečnosti jednání bránící se osoby. V současné době má soudce rozhodující o uložení trestu osobě, která se dopustila excesu poměrně široké možnosti, jak zohlednit míru nebezpečnosti excesu pro společnost. Záleží tedy na úvaze soudu, jakých prostředků ke zmírnění trestu použije. V teorii se však diskutuje, zda-li by nebylo vhodné stanovit přímo beztrestnost pro osoby, které překročí při odvracení útoku meze jednání v nutné obraně z důvodu silného rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeného útokem, tak jak to obsahují mnohé právní úpravy vyspělých států. Takovýto návrh byl obsažen v jednom návrhu nového trestního zákoníku, avšak nakonec došlo k vynětí tohoto ustanovení a úprava nutné obrany zůstane po právní stránce nejspíše beze změny. Zákonodárce se nejspíše domníval, že by tímto vznesl velké požadavky a nároky na práci orgánů činných v trestním řízení při dokazování psychického stavu obránce v době útoku a proto bylo ustanovení vyňato. Dle mého názoru by byla taková úprava vhodná. Je nutné vycházet ze zásady, že riziko by měl nést především útočník a nepřenášet ho na jednající osobu, která může jednat právě pod tlakem ze strachu či úleku takovým způsobem, že dojde k excesu.

I přes určité výhrady lze říci, že ustanovení upravující podmínky a meze jednání v nutné obraně a krajní nouzi plní svojí funkci, a společně s polehčujícími okolnostmi umožňuje reflektovat různé míry překročení mezi nutné obrany a krajní nouze. Lze také uvažovat o změně § 40 odst. 4 tr. zák. tak, aby se tato zde uvedená omezení nevztahovala na činy při překročení mezi nutné obrany a krajní nouze.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY:

Monografie:

- Dolenský, A.: *Přiměřenost nutné obrany*, Sborník prací z trestního práva. Praha: Nakl. Academia, 1969
- Domachin, S. A.: *Krajňaja neobchodimost' po sovetskomu ugolovnomu pravu*. Gosjurizdat, 1995
- Fico, R.: *Nutná obrana*, 1. Vyd. Trenčín: Ludoprint, a. s., 2001
- Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*, 1. vydání, Linde Praha, a. s., Praha 2005
- Jeschek, H. H.: *Lehrbuch des Strafrechts*, 2. vydání Berlín: Duncker et Humbolt, 1972
- Kratochvíl V., a kol.: *Trestní právo hmotné*, Brno: Nakl. MU, 1996
- Kuchta, J.: *Nutná obrana*, Brno: Nakl. Masarykovy Univerzity, 1999
- Levasseur, G., Chavanne, A., Montreuil, J.: *Droit pénal général et procédure pénale*, 10. Vyd. Paris: Sirey
- Novotný, F.: *Právo na sebeobranu*, 1. Vyd. Praha: Lexisnexus cz
- Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*, Praha: ASPI, a. s., 2007
- Nývltová I.: *Vybrané otázky nutné obrany: doktorandská disertace*. Praha: Právnická fakulta UK, 2001
- Pavliček, V. a kol.: *Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář*, 2.díl Práva a svobody, 2. Vydání, Linde Praha, a.s., Praha 2002
- Solnař, V.: *Trestní právo hmotné. Část obecná*, Praha: Nákl. Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947
- Šámal, P.: *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*, Praha: C. H. Beck, 2006
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon, komentář*, 5. Vydání, C. H. Beck, 2003
- Žižka J.: *Překlad trestního zákoníku*, Vyd.: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003

Články v odborných časopisech:

Císařová D., Čížková J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací AUC 1/1986, s. 29

Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany, Bulletin advokacie, 1994, s. 21-23

Hruška, J.: Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku, Trestní právo, 2007, č. 12, s. 13 a násl.

Králík M.: Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu, Právní rozhledy, 1/2000

Kuchta, J.: Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona, Trestněprávní revue, 2003, č. 2, s. 50

Použité elektronické zdroje:

www.google.com

<http://portal.justice.cz/>

www.vlada.cz

[http://en.wikipedia.org/wiki/Self-defense_\(Sweden\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Self-defense_(Sweden))

www.juristic.cz

www.gov.cz

<http://www.sweden.gov.se>

RESUME

Concept and the legal consequences of breaching the limits of necessary defense and extreme emergency

The necessary defense and extreme emergency are institutes, which guarantee indemnity to acting person in the situation of necessary defense and extreme emergency. Both institutes have long tradition in law orders all over the world. The limits of acting in necessary defense and extreme emergency are set up little differently in each country.

Breaching of the limits necessary defense or extreme emergency occurs, if the offender commits the offense diverting attack or other danger without being fully met the conditions necessary defense or extreme emergency. The person is entitled to act in the necessary defense or extreme emergency, if complied with statutory requirements (conditions) which are defined in penal code and can not break the limits of necessary defense or extreme emergency.

A crucial condition for the situation of necessary defense is directly threatening or continuing attack on the interests protected by penal code, in case of extreme emergency is a danger directly threatening to the interests protected by penal code. If a person is in such situation, can act within the limits of necessary defense, that means that necessary defence must be not fully evidently unreasonable, or in case of extreme emergency to be compliance with the conditions of subsidiarity and proportionality.

The conditions and limits of necessary defence and extreme emergency sets up penal code 140/1961 Coll., in paragraph 13 and 14.

Further in my diploma work I treat about other conditions that need to be explained to understand the excesses of the necessary defense and extreme emergency and legal consequences for acting person. Without defining the conditions necessary defense and extreme emergency would not be properly explained the concept of excess, because the excess is linked to the failure of any of the conditions set up by law (§ 33 point f/ penal code).

If the limits of necessary defense or extreme emergency are breached, the acting person has criminal responsibility. The penal code takes into account these acting, and sets extenuating circumstances for that acting. The judge is entitled to reduce punishment after consideration.

I treat about putative defense and emergency. Putative defense and emergency is situation, in which the person thinks that there is real attack or real emergency, but the attack or danger is only in the imagination acting person. I deal about the legislation of these institutes de lege ferenda, as currently conceived in the forthcoming penal code. I write about necessary defense and breach of its limits in Sweden, as a country with a long legal tradition. In the case of extreme emergency, i deal with the adjustment in the Russian Federation.

Tags: necessary defense, extreme emergency, excess